

श्री

श्रीकृष्णाय नमः

श्रीमदाचार्यश्री विठ्ठलेश्वरचरणकमलेभ्यो नमः

श्रीगुरुचरणकमलेभ्यो नमः

अथ

श्रीआचार्यजीकृतश्रीकृष्णाश्रय ग्रन्थ
तेनी टीका श्री कल्याणरायजीकृत
तथा श्रीआचार्यजीकृतचतुःश्लो-
कीनी टीका श्री ब्रजरायजीकृत
तेनुं गुजराती भाषांतर.

रचनार

चिरंजीवी लालजी गोस्वामि श्रीविठ्ठलरायजी
आपनी आज्ञा लईने वैष्णव ठा० दयाल मूलजीये

मूलग्रंथसहित

मुंबईमध्ये बॉम्बेसिटीप्रेसमां छपाव्युं.

सन १८८७

संवत् १९४४ ना कार्तिक वद्य १२ शनिवासरे.

नुखावर रु०१)

आ पुस्तकनो हक्क सने १८६७ ना २५ मा आक्ट
प्रमाणे नालेके पोताने स्वाधीन राख्योछे.

सूचना.

अशरण शरण शरणागत वत्सल कृपा सिंधु
दीनबंधु गोस्वामि श्री विठ्ठल रांयजीने दासानु-
दास ठक्कर दयाल मूलजीनी दैन्य पूर्वक विनति
एछे जे आप श्रीये जे टीका लखी लेवानी मने
गुलामने आज्ञा की धी अने ते शोधावीने पा-
छीलखावी, पण ते लखवां मां. मारी अल्पबुद्धि
तथा मंदबुद्धि वालानी चूक धणी थई हरी, ते आ-
प श्री कृपा करीने क्षमा करशो. एज महारी-
विनंती छे.

सर्व ग्रंथ वाचनारा वैष्णवोने हुं ठक्कर दयाल
मूलजी नम्रता पूर्वक विनती करु छुं के कथा लख-
ती वरवते महारी अल्प तथा मंद बुद्धि वालानी जे-
जे चूक थई होय ते सर्व वैष्णवो एं महारी उपर कृ-
पा करीने क्षमा करवी.

आ ग्रंथमां जे जे ठेकाणे कठिण शब्दो देखवा
मां आध्या छे, तेनो अर्थ एज ग्रंथना सेवटना
पेजमां प्रथम एक कोष्टक मां ते कठिण शब्द लखी

ને પછી બીજા કોષ્ટક માં તેનો અર્થ કયો છે-
ત્યાંથી જોઈ લેવો.

આ પ્રસ્તાવના શીલે ગ્રંથો લાવતની છે. તેથી
જ્યારે બધાય ગ્રંથ છપાઈને મેલા થાય, ત્યારે તે
માં પ્રથમ ગ્રંથ જે ચમુનાષ્ટક તેની ટીકાથી પહે
લા પાનામાં ગ્રંથબધા સાથે જોડતી લખતે નાખ
વા, અથવા જેને એ ગ્રંથો છૂટાજ લખવા હોય તેણે
બધા ગ્રંથોની આ એકજ પ્રસ્તાવના સમજવી.

પ્રસ્તાવના.

વેદાદિ શાસ્ત્રના સારાત્મક સિદ્ધાંતરૂપ સુષ્ટિમાર્ગના પ્રવર્ત
કર્તા શ્રીમંદાચાર્યચરણોએ પોતાના માર્ગાનુવર્તિ વૈષ્ણવો ઉ
પર કૃપા કરીને વેદશાસ્ત્રનાં પ્રમાણવચનો સહિત સંસ્કૃત-
ગ્રંથો કચ્યા છે. અને તેમની ટીકા આચાર્ય.વંશીય ગોસ્વામિ
વર્યોએ સંસ્કૃત માંજ કરી છે. પામ્રહમણાનાં ઘણા સ્વરાવૈ
ષ્ણવોને સંસ્કૃત નું જ્ઞાન ન હોવાથી સંસ્કૃત જ્ઞાન વિનાના
એવા જિજ્ઞાસુ વૈષ્ણવો પળ પોતાના માર્ગમાં શિથિલ થઈને
આરૂઢ પતિત પણાને પામતા જોઈને પૃથ્વી દિગ્વિજયક
રનાર ગોસ્વામિશ્રી પુરુષોત્તમજીએ શાસ્ત્રપ્રમાણ વચનો
સહિત પૂર્વોક્ત ગ્રંથો ઉપર ટીકાઓ કરી છે. તેમધ્યેથી જેટલી
ટીકાઓ આપશ્રીને મળી છે તે ઉપરથી સાંપ્રત ગોસ્વામિ-
શ્રી લાલ મળીજી સુતશ્રી વિઠ્ઠલં રાયજી નિત્ય પોતાના-
મંદિરમાં કથા કરે છે પણ શ્રોતાજન સંસારાસક્ત હોવાથી
એ ભાષણનું અક્ષરશઃ અવધારણ કરી શકતા નથી. એમ
જોઈ તેમની ઉપર કૃપા કરીને તે કથા ગુર્જર ભાષામાં લખી લે-
વાને વૈષ્ણવ દયાલ મૂલજીને આપશ્રીએ આજ્ઞા કરી. તે આ-
જ્ઞાનેં અનુસરીને એકથા સર્વે વૈષ્ણવ દયાલ મૂલજીએ લખી

लीधी, पण कथा श्रवण करवा आवनारा वैष्णवो एं आप-
 श्रीनें दैन्य पूर्वक विनती करीके, लखी लीधेली कथा सर्व छपावी
 बाहेर पडाय तो सांख्य, के जेथी सर्व जिज्ञासु वैष्णवोंने पोताना
 अवकाश ना वरवत मां जरा वार पण वांचवा थी ते मने पोताना
 जन्म वृथा जावानुं. कांईक ज्ञानथाय अने भगवत्कथा मां तथा भ-
 गवत्सेवा मां रुचिथाय. एवां हेतु थीं एं ग्रंथोनी टीका छपावी बाहेर
 पाडवाने आप श्री विठ्ठल रायजीनें विनति करी, त्या रें आप श्री
 येविचार्युं के ग्रंथो छपाववा एके टला एक गोत्या मिवालकीने तथां अमोने
 पण रुचतान थी. पण छपाव्या विना पुस्तको ना थोडा पणा थी, भ-
 गवत्कथा थी वैष्णवो थया, तो ए पण ग्रंथो मल्या विना ग्रंथ ना
 अबोध थी आवा उल्लुष्ट मार्ग मां पुरुषोत्तमना संबंधनुं तथा से
 वा वगैरे नुं सुख अनुभव मां आवतुं न थी. एवी महोटी स्वामी जो
 ईनें छपाववुं जोइ एं पण एकंला जिज्ञासु वैष्णवोंने ज आपवा थी
 छपाववा बाबत नो दोष पेदा थाय छे ते नहि थाय, एम विचारीनें
 ए विनती अंगिकार करीने ए ग्रंथो छपाव्या छे- तेथी प्रत्येक गाम मां
 जे जे वैष्णवोंने बीजाने पुस्तक आपवाने मोकल्या होय ते मणे उपर
 लख्या प्रमाणे ना जिज्ञासु वैष्णवोंने ज आपवा के मके छपाववा
 नो हेतु वधारे पुस्तको खपाववा वगैरे मतलब उपर न थी-

॥ श्रीः ॥

श्रीकृष्णश्रय ग्रंथनी टीका.

श्री कल्याणरायजी कृत.

तेनुं

गुजरातीभाषांतरं

रचनारं

चिरंजीवी लालजी श्रीविठ्ठलरायजी.

॥ स्तुतीनो श्लोक ॥

यल्लीलालवसंस्पर्शान्निरोचंतेऽन्यदाशि-
षः॥ तं राधाहृदयानंददायकं कृष्णमाश्र-
ये॥ १॥ यत्कृपादृष्टितो जंतुर्गोविंदं विंद-
ते मुदा॥ भक्त्याऽहंतान्निजाचार्यानि-
भिवंदेऽर्थसिद्धये॥ २॥

अर्थ - जेनी लीलाना लवनो स्पर्श थाय तो बीजी
रीतना वैभव कई पण गमे नहीं एवा श्रीराधाना
हृदयने आनंद आपनारा जे श्रीकृष्ण तेमनो हुं

આશ્રય કરું છું. એરીતે ટીકાકાર શ્રીકલ્યા-
ણરાયજી મંગલાચરણ કરે છે.

જેની કૃપાદૃષ્ટિથી જીવ આનંદે કરીને, ગોવિંદ
(એટલે ગાય અને ગોપશ્રાદિના ઇન્દ્ર) તેને પામે છે
એવા જે નિજાચાર્ય તેમને ભક્તિથી આના અર્થની
સિદ્ધિ થવા સારું હું નમસ્કાર કરું છું. શ્રીકૃ-
ષ્ણના આશ્રયને સર્વસાધકપણું છે તેથી પો-
તાના માર્ગવર્તીઓને સર્વ સિદ્ધિને અર્થે વંરદાન
જાણે આપતા હોય તેવી રીતે કરતા એવા શ્રી
આચાર્યચરણ કૃષ્ણાશ્રયસ્તોત્રનું નિરૂપણ કરે
છે. હવે ત્યાંહાં હમણાં દેશાદિક છ સાધનોને અ-
સાધકપણું કહેતાં ભક્તોને ભગવાનજ સર્વ સા-
ધનરૂપ છે. અને ચાર પ્રકારના પુરુષાર્થરૂપ
ભગવાનજ છે તેથી ભગવાનનું સ્વરૂપ દશલી-
લાથી વર્ણન થાય છે તે વાત શ્રીમદ્ભાગવતના દ્વિ-
તીય સ્કંધમાં કહી છે ॥ શ્લોક ॥ અત્ર સર્ગો
વિસર્ગશ્ચ સ્થાનં પોષણમૂતયઃ ॥ મ-
ન્યંતરેશાનુકથા નિરોધો મુક્તિરાશ્રયઃ

અર્થ- સર્ગ, વિસર્ગ, સ્થાન, પોષણ, ઋતિ, મન્વંતર, ઈશાનુકથા, નિરોધ, મુક્તિ, અને આશ્રય એ દશ લીલા અને દશ પ્રકારના ભક્ત તે એવી રીતે કે ત્રણ ગુણ સાત્વિક, રાજસ, અને તામસ, એ ત્રણેના ત્રણ ત્રણ ભેદ મળી નવ. અને દશમા નિર્ગુણ એમ દશ પ્રકારના ભક્ત અને વહી 'દશૈ પશોઃ પ્રાણાઃ' એ શ્રુતિએ કરીને જેમ પ્રાણ બંધું સિદ્ધ કરેછે તેમ આ દશ શ્લોક પ્રાણ જેવા છે તેથી આ દશ શ્લોકના સ્તોત્રને સર્વ સાધકપણું છે તેથી દશ શ્લોકે કરીને પ્રાર્થનાના મિશ્રે કરીને ભગવાનની સ્તુતિ કરેછે તેમાં પ્રથમ કાઠ છે તે મુખ્ય અંગ છે. પણ કાલ કંઈ સિદ્ધ કરતો નથી. તેથી કાલ ધર્મને દૂર કરીને આપ સર્વ માર્ગેષુ નષ્ટેષુ ઇત્યાદિ શ્લોકોએ કરીને આશ્રયને માગેછે.

॥ મૂલશ્લોક ॥

સર્વમાર્ગેષુ નષ્ટેષુ કલોચ સ્વ-
લધર્મિણિ ॥ પાષંડપ્રચુરે લો-

કે કૃષ્ણ એવ ગતિર્મમ ॥૧॥

અર્થ- સ્વલધર્મવાલો જે કલિ તેમાં સર્વ માર્ગ નષ્ટ થયા અને પારવંડ જેમાં ઘણો એવો લોક થયો, ત્યારે કૃષ્ણજ મહારી ગતિ, થાઓ, એટલું શેષ છે. સ્વલ એટલે અંતરદુષ્ટ એટલે માંહેથી દુષ્ટ એવા ધર્મવાલો કલિયુગ તે જ્યારે થયો અને સ્વલ ધર્મિણિ એવા પાઠમાં દુઃસ્વથી જેની ચેષ્ટા સહેવાય નહીં એવો કલિયુગ થયો અને લોક છે તે પારવંડ જેમાં ઘણો એવો થયો, પારવંડ એટલે ત્રણ વેદના ધર્મ પાઠે તે પા કહેવાય અને તેમનું સ્વંડન કરે તે પારવંડ, તે જેમાં ઘણા થયા છે એવો લોક થયો ત્યારે 'કૃષિર્ભૂવાચક' એ શ્રુતિ એ કરીને નિરૂપણ કરવા યોગ્ય સદાનંદ જે પુરુષોત્તમ તે મહારી ગતિ, આશ્રય, અને આ લોક તથા પરલોકના અર્થના સાધક થાઓ. હવે સ્વલ ધર્મ તે શું? તે આપ આજ્ઞા કરે છે. લોકમાં મનુષ્ય બદા કરતાં અધિક પારવંડ જેમનાં માંહે એવો થયો તેથી માર્ગ એટલે શોધાય એવી જગા એટલે

પુરુષાર્થના ઉપાય એટલે કર્મ જેથી ધર્મ પેદા
 થાય અને જ્ઞાન જેથી મોક્ષ પેદા થાય એવા ઉ-
 પાયો તેં નષ્ટજેવા થયા તે કડ્ડે રીતે એવા થયા
 કે પાશ્વંડમાં પ્રવેશ થયાથી સ્વર્ગ એટલે આત્મસુ-
 રવનું નામ તેને બદલે લોકનું નામ. જાણવાનો
 ભ્રમ એટલે સંદેહ થયો તેમજ માયાવાદનો અ-
 ભિનિવેષ થયાથી જ્ઞાનમાર્ગ નષ્ટ થયો અને
 યોગમાર્ગમાં નિરીશ્વરવાદ પેઠો અને ઉપાસના
 માર્ગ વિભૂતિપર થયો તેથી ઉપાસના માર્ગ મુખ્ય
 ફલને સિદ્ધ કરનારો છેજ નહીં તેથી બધા માર્ગ
 નષ્ટ જેવા થયા અને ચકારે કરીને મહાદેવાદિદેવો
 જે પુરુષાર્થ આપનારા છે તે પણ કલિકાલને મદ-
 દ કરેછે. એવંકાર છે તે વિશેષ્યમાં અન્વિત છે. આં-
 ઈ વિશેષ્ય શ્રીકૃષ્ણ છે તેમાં અન્વિત છે તે બી-
 જાના યોગને દૂર કરેછે. તેથી કૃષ્ણજ મહારી
 ગતિ થાઓ. અંશ કલા નહીં તે બતાવેછે. હવે વા-
 દી કહેછે કે પ્રાર્થના કરવી તે ગૌણાધિકારીનું
 કામ છે. અને આંઈ તો શ્રી આચાર્યજી પુરુષોત્તમ

છે તે એમ શું કરવા કરેછે ? ત્યાંહાં શ્રીકલ્યાણ
 રાયજી આજ્ઞા કરેછે કે ભક્તને અર્થે આપ કરે-
 છે તેથી પ્રાર્થનાનો દોષ નથી. ત્યાંહાં વલી વાદી
 કહેછે કે મુખ્યાધિકારીની રીતથી કેમ કરતા
 નથી ? અને ગૌણાધિકારીની રીતથી કેમ કરેછે ?
 ત્યાંહાં કહેછે કે એમાં દોષ નથી. કેમ કે ગૌણા-
 ધિકારી પણ એક અધિકારી છે. તેથી દોષ ન-
 થી. વલી વાદી શંકા કરેછે કે ભક્તિમાર્ગવાલા
 ને પણ કલિયુગ બાધક કરેછે. અને ગૃહાદિક
 માં આસક્તિ છે અને લૌકિક કાર્ય પણ કરે
 છે. અને તેનાથી પાપ પણ થાયછે. ત્યારે ભક્તિ
 માર્ગને ઉદ્ધાર કરનાર પણું કેમ થાય ? તેથી
 જે કર્મ માર્ગમાં અને જ્ઞાનમાર્ગમાં દોષ છે તેવા
 જ ભક્તિમાર્ગમાં પણ છે. તેથી આશ્રયે કરીને
 શું ? એમ કહે ત્યાંહાં કહેછે જે એમ મકહે કેમ
 કે ભક્તિમાર્ગમાં તાહારા કહેલાં દૂષણો નથી
 તે તું શાંભલ. ॥શ્લોક॥ કલેર્દોષનિધે રા-
 જન્નસ્તિ દ્યેકો મહાન્ ગુણઃ ॥ કીર્તના

देव कृष्णस्य मुक्तबंधः परं व्रजेत् ॥ अर्थ-
 दोषनो निधि एटले बद्धा दोषनुं स्थाने एवो
 जे कलि तेनो एक म्होरो गुण छे के कृष्णना
 एक कीर्तन थीज मुक्तबंध थईने कृष्णने पामे-
 छे ॥ श्लोक ॥ यत्कृते दशभिर्वर्षे त्रेता-
 यां हायनेन तत् ॥ द्वापरे तच्च मासेन
 अहोरात्रेण तत्कलौ ॥ अर्थ- सत युगमां
 जे दश वर्षे करीने फल थायते त्रेतामां एक
 वर्षमां थाय. द्वापरमां ते फल एक मासे करीने
 थायते कलियुगमां एक रात्र दाहाडामां थाय.
 ॥ श्लोक ॥ तपसो ब्रह्मचर्यस्य जपादेश्च
 फलं द्विजाः प्राप्नोति पुरुषस्तेन कलिः
 साध्विति भाषितः ॥ अर्थ- तपनुं, ब्रह्म-
 चर्यनुं, जपादिकनुं फल हे ब्राह्मणो पुरुष पामे-
 छे तेथी कलीने सारो एमं कह्यो छे. श्लोक ॥ कृ-
 ते यत्ध्यायतो विष्णुं त्रेतायां यजतो म-
 र्वैः ॥ द्वापरे परिचर्यायां कलौ तद्धरि-
 कीर्तनात् ॥ अर्थ- जे सत युगमां विष्णुनुं ध्यान

કરનારાને અને ત્રેતામાં યજ્ઞ કરનારાને અને દ્વાપરમાં સે-
વામાં અને કલિયુગમાં તે હરિકીર્તનથી થાય છે.

શ્લોક ॥ કલિં સંભાજયંત્યાર્યા ગુણજ્ઞા
સારભાગિનઃ ॥ યત્ર કીર્તનને નૈવ સર્વસ્વા-
ર્થો ભિલભ્યતે ॥ અર્થ - આર્યલોકો ગુણને
જાણનારા છે. અને સારના ભાગી છે તેથી કલિ-
ને આદર કરે છે. કેમ જે જેમાં એટલે જે કલિયુગ-
માં સારા કીર્તન કરીને જ ચારે તરફથી સ્વાર્થ મળે
છે. એ વાક્યોથી કલિયુગ થોડા કાલમાં ફલ આ-
પે છે તેથી બાધક નથી. ઉલટો સાધક છે. વઢી પણ
નીચેના વાક્યોથી કહ્યું છે. ॥ શ્લોક ॥ શ્રુણ્વન્
ગુણન્સંસ્મરયંશ્ચ ચિંતયન્નામાનિરૂ-
પાણિચ મંગલાનિ તે ॥ ક્રિયાં સુયસ્ત્વ-
ચરણારવિંદયો રાવિષ્ટચેતાન ભવાય
કલ્પતે ॥ અર્થ - આપનું મંગલ નામ અને ગુણ
શ્રવણ કરતો હોય અને જીભે કરીને કેહતો હો-
ય અને યાદ કરતો હોય અને વિચાર કરતો હોય
અને આપનાં ચરણારવિંદની ક્રિયા જે સેવા તેને

વીશે જે આવિષ્ટ ચિત્તવાલો હોય તે ફરી જન્મતો
 નથી. ॥શ્લોક॥ મદ્વાર્તાયાતયામાનાંનબં-
 ધાયગૃહામતાઃ ॥ અર્થ- મંહારી વાર્તાથી જે-
 ના પોહોર જતા હોય તેને ઘર જે છે તે બંધન કર-
 વા સારુ માન્યા નથી ॥શ્લોક॥ તાવદ્રાગાદ-
 યસ્તેનાસ્તાવત્કોરાગૃહં ગૃહં ॥ તાવ-
 ન્મોહોઽધિનિગડોયાવત્કૃષ્ણનતેજનાઃ
 અર્થ- હે કૃષ્ણ જાંહાં સુધી તમારા જન નથી ત્યાંહાં
 સુધી રાગાદિક એટલે રાગદ્વેષાદિક બધા ચોર છે
 અને ત્યાંહાં સુધી ઘર છે તે જેલખાનું છે અને મોહ
 એટલે સગા વગેરેમાં આસક્તિ તે પગની બેડી છે.
 इत्यादि वाक्योથી ભગવદપર થયો તેને ઘર બં-
 ધનરૂપ નથી. વલી પણ નીચેના વાક્યોથી કહ્યું
 છે. ॥શ્લોક॥ આમયોયશ્ચ ભૂતાનાંજાય
 તેયેનસુવ્રત ॥ તદેવહ્યામયંદ્રવ્યંનપુ
 નાતિચિકિત્સિતં ॥ અર્થ- હે સારા વ્રતવા-
 લા જે જણશે કરીને જે રોગ પ્રાણિઓને પેદા
 થાય છે તેજ જણશે જો રોગીને આપીયે તો તે

રોગને મટાડે નહીં. શ્લોક ॥ એવં નૃણાં ક્રિયા
યોગાઃ સર્વે સંસૃતિ હેતવઃ ॥ ત એવાત્મ-
વિનાશાય કલ્પ્યંતે કલ્પિતાઃ પરે ॥

અર્થ- એ રીતે માણસોને કર્મ માર્ગની ક્રિયાનો
યોગ અક્ષરથી પરજે પુરુષોત્તમ તેમાં જો સમર્પ-
ણ કરે તો પોતાનાં જન્મ મરણના કારણ પણા-
નો નાશ કરે છે. ઇત્યાદિ વાક્યથી સમર્પણી લો-
કોને લૌકિક અને અલૌકિક ક્રિયા તુલ્ય છે.
વઠી કહ્યું છે. ॥ શ્લોક ॥ મત્કર્મ કુર્વતાં પુંસાં

કર્મલોપો ભવેદ્યદિ ॥ તત્કર્મ તસ્ય કુ-
ર્વતિ તિસ્ત્રઃ કોટ્યો મહર્ષયઃ ॥ અર્થ- ભ-
ગવાનનું વચન છે કે મહારું કર્મ એટલે સેવા ક-
ર્તા હોય એવા જે પુરુષો તેમને જો કર્મનો કંઈ
લોપ થઈ જાય તો ત્રણ કરોડ જે મહર્ષિ જે મો-
ટા ઋષિઓ તે તેનું કર્મ કરે છે. ઇત્યાદિ વાક્ય-
થી એમ બતાવ્યું છે કે ભગવત્સેવા કરે અને શા-
સ્ત્રમાં કહ્યું છે તે ન કરે તો પણ પ્રત્યવાય ન લા-
ગે ॥ શ્લોક ॥ સ્વપાદમૂલં ભજતઃ પ્રિયસ્ય

त्यक्तान्यभावस्य हरिः परेशः ॥ विकर्म
 यच्चोत्पतितं कथं विद्धुनोति सर्वहृदि
 सन्निविष्टः ॥ अर्थ- पोतानां पादमूलने भज-
 तो होय अने बीजामांथी प्रीति जेणे काढी नाखी
 होय एवो प्रिय जे भक्त तेने कोई रीते भूल भा-
 लथी विकर्म आवी पेंडे तो हृदयमां हरि छे ते
 बिराजीने सर्वने दूर करे छे ॥ श्लोक ॥ एवं विमृ-
 श्य सुधियो भगवत्यनंते सर्वात्मना वि-
 दधते खलु भावयोगं ते मे न दंडमर्हत्य-
 थ यद्यमीषां स्यात्पातकं तदपि हंत्युरु-
 गायवा दः ॥ अर्थ- एवो विचार करीने सारी
 बुद्धीवालाओ अनंत एवा भगवानने विषे सर्व
 प्रकारे करीने भावनो योग करे छे एटले जोडे छे
 ए महारा दंडने योग्य नथी ते पछी एमनुं पातक
 पण होय तेने पण भगवाननी वार्ता हणे छे
 इत्यादि वाक्यथी कोई वरवत पाप थई जा-
 य तोय पण नरकादिक नथी थता. केम के
 कीर्तनादिके करीने ज तेमनां पापनो नाश

થાય છે. એ વાત શ્રીગીતાજીમાં કહી છે. ॥શ્લોક-
 ક॥ અપિચેત્ સુદુરાચારો ભજતે મામ
 નન્યભાક્ ॥ સાધુરેવ સમંતવ્યઃ સ-
 મ્યક્રવ્યવસિતો હિ સઃ ॥૧॥ અર્થ-અ-
 ત્યંત દુરાચારી, પણ જો હોય અને અનન્યતાથી
 મહારૂં ભજન કરે તો, તે સાધુ એટલે સારો મા-
 નવો જોડે એ એનો નિશ્ચય સારો છે. ॥શ્લોક॥
 યઃ કશ્ચિદ્વૈષ્ણવો લોકે મિથ્યાચારો
 પ્યનાશ્રમી ॥ પુનાતિ સકલાન્લોકા
 ન્સહસ્ત્રાંશુરિવોદિતઃ ॥ અર્થ-લોક-
 માં જે કોઈ વૈષ્ણવ હોય મિથ્યાચારી હોય
 અને અનાશ્રમી એટલે કોઈ આશ્રમમાં પણ ન
 હોય એવો પણ હોય તોય પણ બધાં લોકને પ-
 વિત્ર કરે છે. જેમ સૂર્ય બધાંયને પ્રકાશ કરે છે.
 વલી શ્રીગીતાજીમાં કહ્યું છે. ॥શ્લોક॥ સર્વ
 ધર્માન્પરિત્યજ્ય મામેકં શરણં વ્રજ
 ॥ અહં ત્વાં સર્વપાપેભ્યો મોક્ષયિ-
 ષ્યામિ માશુચઃ ॥ અર્થ-બધ્ધા ધર્મોને

छोडीने महारी एकनी शरण आव तो हुं तने
 सर्वे धर्म छोड्याना पापथी छोडावीश. तुं तेनी
 चिंता कर मा. ॥ श्लोक ॥ यानास्थायनरो
 रोरजन्नप्रमाद्येत कर्हिचित् ॥ धाव-
 न्निमित्त्य वा नेत्रे नस्वलेन्नपते-
 दिह ॥ अर्थ- हे राजा, जे धर्ममां सर्व प्रकार-
 थी चाले तेमां प्रमाद एटलें गा फलपणुं नथा-
 य, अने आंख वींचीने दोडे, तोयपण पडेनहीं
 ए वचनोए करीने आचारादि धर्मो न होय तोयप-
 ण फलसिद्धि थायछे. ॥ श्लोक ॥ धर्मः सत्यद-
 योपेतो विद्याया तपसान्विता ॥ मद्भक्त्या
 पेतमात्मानं न सम्यक् प्रपुनाति हि ॥ अर्थ-
 सत्य अने दया सहित धर्म होय अने तपसहित वि-
 द्या होय एटले ज्ञान होय तोयपण महारी भक्ति
 विनानुं जेनुं अंतःकरण होय तेने उपरकहेला ध-
 र्मो अने विद्या सारी रीते पवित्र करता नथी ॥ श्लो-
 क ॥ धर्मः स्वनुष्ठितः पुंसां विश्वकसेनक-
 थासुयः ॥ नोत्पादयेद्यदिरतिं श्रमएव

હિ કેવલમ્ ॥ અર્થ- ધર્મ સારી રીતનાં કર્યાહો-
 ય પણ વિશ્વક્ષેન જે ભગવાન્ તેમની કથામાં મા-
 ણસોને રતિ પેદા ન કરે તો કેવલ શ્રમજ છે ॥ શ્લો-
 ક ॥ નૈષ્કર્મ્યમપ્યચ્યુતભાવવર્જિતં ન શો-
 ભતે જ્ઞાનમત્તં નિરંજનં ॥ કુતઃ પુનઃ શ-
 શ્વદભદ્રમીશ્વરે ન ચાર્પિતં કર્મયદપ્ય
 કારણમ્ ॥ અર્થ- જેમાં કર્મનું બંધન નથી પણ
 અચ્યુત જે ભગવાન્ તેમના ભાવ વિનાનું છે તો નિ-
 ર્ગુણ જ્ઞાન પણ પુરું શોભતું નથી ત્યારે સદા અ-
 કલ્યાણરૂપ કર્મ તે ઈશ્વરમાં અર્પ્ય નહોયે તો
 કેમ શોભે ॥ શ્લોક ॥ યમાદિભિર્યોગપથૈઃ
 કામલોભહતો મુહુઃ ॥ મુકુંદસેવયા ચ દ્વ-
 થાત્માદ્જ્ઞાનશામ્યતિ ॥ અર્થ- યમ નિયમ
 વગેરે યોગના માર્ગો છે તેમણે કરીને કામને લો-
 ભથી ઘડી ઘડી હણાયેલો એવો જે આત્મા તે
 શાંત થતો નથી જેવા મુકુંદ એટલે મુક્તિ આપ-
 નારા ભગવાન્ તેમની સાક્ષાત્ સેવાથી શાંત થાય છે.
 શ્લોક ॥ શ્રેયઃ સ્તુતિં ભક્તિમુદસ્ય તે વિભો

ક્લિષ્ટ્યંતિ યે કેવલબોધલબ્ધયે ॥ તેષામ
 સૌ ક્રેશલ એવ શિષ્યતે નાન્યથા સ્થૂ-
 લતુષાં વઘાતિનાં ॥ અર્થ- કંલ્યાણ જેમાં-
 થી સ્વેચ્છે એવી તમારી ભક્તિને છોડીને કેવલ
 જ્ઞાનના લાભસારુ જે મેહનત કરેછે તેમને આ
 જગત છે તે ક્રેશવાલુંજ બાંકીમાં રહેછે. બીજું
 એને એમાં કંઈ મલતું નથી. જેમ સાલના ફોતરા
 રવાંડે તેમાંથી અન્ન મળે નહીં (ઇત્યાદિ વાક્ય-
 થી વઢી પણ બૃહન્નારદીયના વાક્યથી.) ॥
 શ્લોક ॥ યથાજલૌકસા નિત્યં જીવ-
 નં સલિલં મતમ્ ॥ તથા સમસ્ત જી-
 વાનાં જીવનં ભક્તિરિષ્યતે ॥ ૧ ॥ અર્થ-
 જેમ જલમાં જેમનું ઘર છે એવા માછલા વગેરે
 તેમનું જીવન જે છે તે જલ માનેલું છે તેમ બદ્ધ
 જીવો જે છે તેમને ભક્તિ છે તે જીવન કેહેવાય છે
 ઇત્યાદિ વાક્યથી ભક્તિરહિત કર્મને અસા-
 ધકપણું હોવાથી અને ભક્તિસહિત કર્મને
 સાધકપણું હોવાથી. ॥ શ્લોક ॥ યત્કર્મભિ

ચત્તપસાજ્ઞાનવૈરાગ્યતશ્ચયત્ ॥ સર્વમ
 દ્રુત્તિયોગેન મદ્ભક્તો લભતેંજસા ॥ અર્થ
 જે કર્મેકરીને જે તપેકરીને જ્ઞાન અને વૈરાગ્યથી
 યોગેકરીને દાનેકરીને ધર્મેકરીને અને બીજાં
 સારાં કર્મોએકરીને પણ જે મલેછે તે મહારી ભ-
 ક્તિથી મહારા ભક્તને વર્ગર મેહનતે મલેછે. ॥
 શ્લોક ॥ જ્ઞાને પ્રયાસમુદપાસ્યનમંતુએવં
 જીવંતિ સન્મુખરિતાં ભવદીયવાર્તા ॥
 સ્થાને સ્થિતાઃ શ્રુતિગતાં તનુવાઙ્મનો
 ભિર્યેપ્રાયશોજિતજિતોપ્યસિતૈસ્થિ
 લોક્યાં ॥ અર્થ- જ્ઞાનમાં મેહનત છોડીદઈને ન-
 મનજ જે કસ્યા કરેછે અને સત્પુરુષોની કહેલી
 આપની અથવા આપના ભક્તોની વાર્તાનો અવલં-
 બ કરીને પોતાને ઠેકાણે રહીનેજ કાનમાં સાંભ-
 લીને શરીર મન અને વાણીથી જે જીવેછે તેહે અ-
 જિત તે ત્રૈલોક્યમાં નબંધાઈને તેમણે તમને ઘ-
 ણું કરીને જીત્યાછે ॥ શ્લોક ॥ અકામઃ સર્વ
 કામો વા મોક્ષકામ ઉદારધીઃ ॥ ત્રીવે-

एभक्तियोगेन यजते पुरुषं परम् ॥ अ-
 र्थ- कંઈ જેને જોતું નહોય અથવા સર્વ જેને જો-
 તું હોય અથવા મોક્ષ જેને જોતો હોય એવો જે ઉદાર
 બુદ્ધિવાલો મનુષ્ય તે આત્મા ભક્તિયોગે કરીને પુરુ-
 શોત્તમને ભજે છે. ॥ શ્લોક ॥ **કિમલભ્યં ભગ-
 વતિ પ્રસન્ને શ્રીનિકેતને ॥ તથાપિત-
 ત્પરા રાજન્નહિવાંછંતિ કિંચન ॥** અર્થ-
 લક્ષ્મીનું જેનાં હૃદયમાં સ્થાન છે એવા ભગવાન
 જ્યારે પ્રસન્ન થયા ત્યારે નમલે એવું કંઈ નથી તો-
 એ પણ હે રાજા ભગવાનમાં તત્પર થયા તે કંઈ
 માંગતા નથી ॥ **રૂપમારોગ્યમર્થાનિ ॥** ઇ-
 ત્યાદિ વાક્યથી કેવલ ભક્તિને જ સકલ સા-
 ધક પાળું છે. એટલે ભક્તિ બંધ્યું સિદ્ધ કરે છે. વ-
 કી કહ્યું છે. ॥ શ્લોક ॥ **પરિનિષ્ઠો પિ નૈર્ગુણ્યે-
 ઉત્તમશ્લોકલીલયા ॥ ગૃહીતચેતારા-
 જર્ષે આરવ્યાનંયદધીતવાન્ ॥** અર્થ-
 નિર્ગુણ જે અક્ષરબ્રહ્મ તેની પરિનિષ્ઠા એટલે પૂ-
 ર્ણ જ્ઞાન તે રહ્યું આવે છે, તોય પણ ઉત્તમશ્લોક

(૧૮)

ભગવાન તેની લીલાએ જેના મનને પકડ્યું છે
એવા જે શુકદેવજી તે એ કારણથી આસ્વા શ્રી
ભાગવતને ભણ્યા છે ॥શ્લોક॥ આત્મારા-
માશ્ચ મુનયો નિર્ગ્રંથા અપ્યુરુક્રમે ॥
કુર્વંત્ય હૈતુકીં ભક્તિ મિત્યં ભૂતગુણો
હરિઃ ॥ અર્થ- આત્મામાં રમણ કરનારા એવા
મુનિ એટલે મનનશીલ અને અભિમાન વિ-
નાના છે તોય પણ ઘણા ચરિત્રવાલા ભગવા-
નની વગર મતલબની ભક્તિ કરે છે એવા જ હરિ-
ના ગુણ છે. ॥શ્લોક॥ નૈકાત્મતાં મેસ્પૃહયં-
તિકેચિન્મત્પાદસેવાભિરતામદીહાઃ ॥
યેન્યોન્યતો ભાગવતાઃ પ્રસજ્ય સભાજ-
યંતે મમ પૌરુષાણિ ॥ અર્થ- કોઈક જે છે
તે ભગવાનમાં એક થઈ જવું તેની ઇચ્છા પણ ન
થી કરતા તે કપિલદેવજી કહે છે જે મહારા છે
અને મહારા ચરણની સેવામાં જેને આસક્તિ છે તે
ભાગવત બધા છે, તે ભેલા થઈને પરસ્પર મહારા
પુરુષાર્થવાલા ચરિત્રને માન આપે છે. શ્લોક

મત્સેવયા પ્રતીતં ચ સાલોક્ષ્યાદિચતુષ્ટયં ॥ ને
 ચ્છંતિ સેવયા પૂર્ણાઃ કુતો ન્યત્કાલ વિપ્લુતં ॥

અર્થ-મંહારી સેવાથી પૂર્ણ છે તે લોકો મહારી સેવા-
 એ કરીને સાલોક્ષ્યાદિ જે ચાર મુક્તિ અનુભવમાં આવે
 છે તેની ઇચ્છા કરતા નથી. ત્યારે કાઢથી નાશ થાય
 એવાની ઇચ્છા શેની જ કરે ? इत्यादि वाक्यથી એવું
 સિદ્ધ થાય છે કે ભક્તિ પોતે જ ફલરૂપ છે અને હમ-
 ણાં તો કર્મનો અને જ્ઞાનનો અધિકાર જ તો રહ્યો છે.
 અને ભક્તિમાર્ગમાં પ્રવેશ તો મ્હોદાના અનુગ્રહ-
 થી જ થાય છે. ત્યાં કંઈ કાઢનો નિયમ નથી.
 તેથી આ માર્ગમાં જેવા અધિકારી હોય તેને તેવું
 ઉત્તમ, મધ્યમ ફલ થાય છે તે જ વાત તત્ત્વદ્વીપમાં
 કહી છે. શ્લોક. અધુના હ્યંધિકારાસ્તુ સર્વ
 એવગતાઃ કલૌ ॥ કૃષ્ણશ્ચેત્સેવ્યતે ભ-
 ત્ત્યા કલિસ્તસ્ય ફલાયહી ॥ હમણા ક-
 લિયુગમાં જ્ઞાનમાર્ગ અને કર્મમાર્ગ અને ભક્તિ-
 માર્ગના બધા અધિકારો ગયા છે ત્યારે ભક્તિ એ
 કરીને જો કૃષ્ણની સેવા કરે તો કલ્લી એને ફ-

લ સારુ છે તેથી ભક્તિથી સિદ્ધ થાય એવું
 ફલ બીજા થકી નથી મલતું. બીજાથી સિ-
 દ્ધ થાય તે ભક્તિનું આનુષંગિક ફલ છે તે-
 થી કર્મોદિ માર્ગોની બરાબરીનો ગંધ પણ
 ભક્તિમાર્ગમાં નથી. વઢી શંકા કરેછે કે પૂર્ણ
 ભક્તિમાર્ગનું અધિકપણું છે તો એ પણ હમણા અ-
 ધો કરેલો ભક્તિમાર્ગ તેને બીજા કહેલા માર્ગની
 બરાબરીપણું છે એમ કહે ત્યાંહાં કહેછે. શ્લોક.
 નવૈજનો જાતુકથંચનાદૃજેત્ મુકુંદસે
 વ્યન્યવદંગસંસૃતિં ॥ સ્મરન્મુકુંદાશ્રુપ
 ગૂહનં પુનર્વિહાતુમિચ્છેન્નરસઃ પ્રહોયતઃ
 અર્થ-કોઈ તરેહથી મુકુંદની સેવા કરનારો બીજા-
 ની પેઠે કોઈ વરવત જનમ મરણ પામતો નથી. મુ-
 કુંદના ચરણ છે તેના આલિંગનના સુખની ઇચ્છા
 કરતો છોડવાનું મન કરતો નથી. કેમ કે એમાં એ-
 ને રસ આવેછે. ॥ શ્લોક ॥ કૃદ્મકૃદ્મેતિ કૃદ્મે
 તિયોમાં સ્મરતિ નિત્યશઃ ॥ જલંભિત્વા
 યથાપદ્યં નરકાદુદ્ધરામ્યહમ્ ॥ અર્થ-કૃ-

+ મોટું ફલ માંગતાં નાહાતું ફલ વચમાં થઈ જાય તે.

સ્મ કૃષ્ણ અને કૃષ્ણ એ રીતે રોજ મહારૂંજે પુરુષ
 સ્મરણ કરેછે તેનો જલને ચીરીને જેમ કમલ ઝૂંચું
 નિકળેછે તેમ નરકથી ઉદ્ધાર કરું છું. શ્લો-
 ક ॥ આલોક્ય સર્વ શાસ્ત્રાણિ વિચાર્ય
 ચ પુનઃપુનઃ ॥ સારમેકં સનિષ્પન્નં ધ્યેયો
 નારાયણઃ સદા ॥ અર્થ- બંધા શાસ્ત્રને ડોહો-
 ત્યા અને ઘડી ઘડી વિચાર્યા તેમાંથી સાર એક
 પેદા થઈ આવ્યો કે નારાયણ જે ભગવાન છે તે-
 નું સદા ધ્યાન કરવું. એ વચનોથી અરધો કરેલો
 ભક્તિમાર્ગ ફલને સિદ્ધ કરેછે. એવા બીજા માર્ગો
 ફલને સિદ્ધ કરતા નથી. તેથી વધારે શું કહિયે?
 હવે શંકા કરેછે કે પુણ્યદેશમાં રહ્યાથી પુરુષા-
 ર્થની સિદ્ધિ થાયછે ત્યારે એને જુદો પાડીને આ-
 શ્રયની પ્રાર્થના શું કરવા કરોછો એવી આશંકા
 કરીને દેશોને અસાધક પણું કહેતાં આશ્રયની પ્રાર્થ-
 ના કરેછે ॥ મૂલ શ્લોક ॥

મ્લેચ્છાક્રાંતેષુ દેશેષુ પાપૈક-
 નિલયેષુ ચ ॥ સત્પીડાવ્યગ્ર-

લોકેષુકૃદ્મએવગતિર્મમ॥૨॥

અર્થ - મ્લેચ્છલોકોના હાથમાં આવેલા દેશ થયા છે અને પાપરૂપલોકોના ઘરરૂપ થયા છે અને સત્પુરુષોને પીડા થાય છે. તેથી ધર્મ કરવામાં લોકોનાં મન ઝૂંચા થઈ ગયા છે. ત્યારે કૃદ્મજ મહારી ગતિ છે. મ્લેચ્છથી આક્રાંત દેશ થયા એટલે મ્લેચ્છના હુકમમાં આવ્યા. વાદી શંકા કરે છે કે, મ્લેચ્છ પણ ન્યાયવર્તી હોય છે ત્યારે શું દોષ? એમ કહે ત્યાંહાં કહે છે પાપનું ઘર થયું એટલે એ મ્લેચ્છ છે તેજ પાપરૂપ છે તેમનું એ ઘર છે અથવા પાપનું ઘર છે અથવા દેશ કહ્યા તે પાપનાં જ ઘર છે જેમકે અંગવંગાદિક દેશ તેમાં ગયાથી ફરી સંસ્કાર કરવો પડે છે. લોક બધા વાણિયા વગેરે સારા હોય તો મ્લેચ્છની સાથે શું કામ? એમ કહે ત્યાંહાં કહે છે જે ધર્મ કરનારા જે સારા માણસ તેને દુઃખ થાય છે તે જોઈને એમના ચિત્ત વ્યગ્ર થયા. વ્યગ્ર એટલે ધર્મનું આચરણ કરવું એજ દુઃખનો ઉપાય તેથી એ ધર્મ

કરવો કે નહીં અને લૌકિક કરિયે નહીં એમ
 વ્યાકુલ થઈ તેમની આસતાઘટી ગઈ છે અને
 સતધર્મ છે તે સારું જ કરે છે એવી નિશ્ચય નથી
 તેથી એ બધા સાહે કરે એવું નથી. અને શ્રી ભા-
 ગવતમાં કહ્યું છે ॥ શ્લોક ॥ અહો અમીષાં કિ-
 મકારી શોભનં પ્રસન્ન એષાં સ્વિદુત સ્વયં
 હરિઃ ॥ યૈર્જન્મલબ્ધં નૃષુ ભારતા જિરે મુ-
 કુંદ સેવોપયિકં સ્પૃહાહિનઃ ॥ અર્થ- આ-
 તે શું બધા એ સારું કર્યું છે ? કે હરી જે દુઃખહ-
 ત્તા ભગવાન તે એમની ઉપર પ્રસન્ન થયા છે ? કે-
 મ કે તેમણે ભરતચંડરૂપી આંગણામાં જન્મ
 લીધો છે અને મુકુંદના ચરણની સેવા કરે છે અ-
 ને અમને તો મુકુંદના ચરણની સેવા કરવાની ઇ-
 ઞ્છા છે. એમ દેવતા કહે છે તેથી ભરતચંડ મુકુંદ
 જે ભગવાન તેની સેવા કરવામાં સાહે છે. પણ મ્લે-
 ઞ્છે કરીને આક્રાંત છે તેથી શ્રીકૃષ્ણજ મહારી
 ગતી થાઓ. વઢી કહે છે જે ગંગાદિક તીર્થ છે
 તેમનાથી બધ્યા પુરુષાર્થ સિદ્ધ થાય છે. ત્યારે

आश्रय करीने शुं? त्यांहां कहेछे जे कोई काळमां कोई देशमां आश्रयनुं रूप बदलतुं नथी अने बीजी बध्धी वस्तुनुं स्वरूप बदली जायछे तेथीं आश्रय ज मुख्यछे तेथीं ऊपली आशंकामां द्रव्य एटले ज एाशोने असाधकपणु कहेतां तीर्थोनुं स्वरूप कहेछे.

॥ मूलश्लोक ॥

गंगादितीर्थवर्येषु दुष्टैरेवावृ-
तेष्विह ॥ तिरोहिताधिदैवेषु
कृष्मएव गतिर्मम ॥ ३ ॥

अर्थ- तीर्थोमां श्रेष्ठ एवा जे गंगादिक तीर्थो ते दुष्टे करीने वीटला छे तेथी तीर्थोनुं आधिदैविकपणुं छुपी गयुंछे तेथी कृष्मज महारी गति थाओ केमके गंगादिक बध्धा तीर्थोथी बध्धा पुरुषार्थोनी सिद्धि थायछे त्यारे केवल आश्रय करीने शुं एवी शंकामां कहेछे जे तीर्थो तेमां गंगादिक बध्धा तीर्थोथी श्रेष्ठ ते दोषवाला लोकोथी वीटाई गया छे तेथी एमनाथी पुरुषार्थोनी सिद्धि थती नथी. शंका करेछे के दोषवालाथीज वीटायेला केम? त्यांहां ब्राह्मणादिक प-

એ રહેછે એવી શંકામાં કહેછે જે તીર્થોનો અતિ
 પરિચય તેથી લેમની ભક્તિ રહેતી નથી અને દા-
 ન પ્રતિગ્રહ લેછે તેથી તે બ્રાહ્મણોમાં પણ દુષ્ટ-
 ત્વ થઈ જાયછે. વઢી કહ્યુંછે ॥ શ્લોક ॥ સર્વે
 એ ગાંગેન જલેન સમ્યક્ મૃત્સ્નાશતે
 નાપ્યથ ભાવદુષ્ટઃ ॥ આંજન્મનઃસ્નાન
 પરોપિ નિત્યં ન શુદ્ધયતીત્યેવ વયં વિદા-
 મઃ ॥ અર્થઃ - સર્વગંગાજલે કરીને સારીરીતે સો
 વરવત માટીએ ધુઓ તોયપણ ભાવદુષ્ટછે તેથી
 શુદ્ધ થતો નથી. શ્લોક. ॥ મત્સ્યકચ્છપ-
 મંડૂકાસ્તોયેમગ્નાદિવાનિશં ॥ વસંતે પિચતે
 સ્નાનાત્ફલં નાર્હતિ કર્હિચિત્ ॥ અર્થ-
 કાછબા માછલા દેડકાઓં જલમાં રાત્રદિવ-
 સબુડેલા રહેછે તોયપણ એ તીર્થનું ફલપા-
 મતા નથી. વઢી શ્લોક ॥ શ્રદ્ધાવિધિસમા-
 યુક્તં યત્કર્મક્રિયતેનૃભિઃ ॥ શુચિશુ-
 દ્ધેનભાવેન તદાનંત્યાય કલ્પતે ॥ અર્થ-
 શ્રદ્ધા અને શાસ્ત્રનો બતાવેલો વિધિ તે પ્રમાણે જ

જે કર્મ કરેછે તે સર્વ ફલને પામેછે. વલીશ્લોક
 વિધિહીનં ભાવદુષ્ટં કૃતમશ્રદ્ધયાચયત્
 ॥ તદ્દરંત્યકરાસ્તસ્ય સમૂઢસ્યાંકૃતા
 ત્મનઃ ॥ અર્થ- વિધિવિનાનું હોય અને ભાવદુષ્ટ
 હોય અને અશ્રદ્ધાથી કરેલું હોય અને જેણે એમાં
 વિચાર નથી વાપર્યો એવો મૂઢ કરનાર તેનું કરે-
 લું કર્મ દૈત્યો હરી લેછે એમ યાજ્ઞવલ્ક્યઋષિનું
 વચન છે. વલીશ્લોક ॥ અશ્રદ્ધધાનઃ પાપાત્મા
 નાસ્તિકોઽસ્તિન્નસંશયઃ ॥ હેતુનિષ્ઠશ્ચ પં
 ચૈતેન તીર્થફલભાગિનઃ ॥ અર્થ- શ્રદ્ધાવિ-
 નાનો પાપબુદ્ધિ નાસ્તિક અને જેના સંદેહ કપા-
 યા નહોય અને હેતુનિષ્ઠ હોય એ પાંચ જણા તીર્થ-
 ના ફલને ભોગવનારા નથી એવું વાયું પુરાણનું
 વચન છે. વલીશ્ચીમદ્ભાગવતમાં કહ્યું છે. શ્લોક
 પ્રાયશ્ચિત્તાનિ ચીર્ણાનિ નારાયણપરા
 ઙ્મુર્ખં ॥ નનિઃપુનંતિરાજેન્દ્ર સુરાકુંભ
 મિવાપગાઃ ॥ અર્થ- હે પરીક્ષિત રાજા પ્રાય-
 શ્ચિત્ત પણ ભગવાનથી બહિર્મુખ છે તેનું પાપ

દૂર કરતા નથી. જેમ મદિરાનો ઘડો ગંગાજલ-
 માં બોલી રાखे તોયપણ શુદ્ધ થતો નથી તેથી
 તીર્થો ભગવાનથી બહિર્મુખપણાને તથા નાસ્તિક
 કપણાને મટાડતા નથી. વાદી શંકા કરેછે જે
 વસ્તુની શક્તિ છે ત્યારે એમ કેમ થાય. જેમ અ-
 ગ્નિ કોઈ વચ્ચે બાળતો નથી એમ નથી થાતું એ-
 મ કહે ત્યાંહાં કહેછે જે તીર્થોનું આધિદૈવિકપ-
 ણું જતું રહ્યું છે. તેથી કહેછે જે દોષવાળા હોયછે
 તેમની આગલ આધિદૈવિક દેવતા જતી રહેછે જે-
 મ કલિયુગને પરીક્ષિત રાજા છે એકાદા આ-
 પ્યા તેથી એમ થયું કે કલિયુગનો સમય કંઈ
 જતો નરહો પણ તેનું આધિદૈવિકપણું ન રહ્યું
 તેમ આંઈ પણ દુષ્ટ જીવો પાસે આધિદૈવિક-
 પણું છુપી જાયછે અને સત્પુરુષો આગલજ આ-
 ધિદૈવિકપણું રહેછે અને શ્રીમદ્ભાગવત તત્ત્વદીપમાં
 શ્રીઆચાર્યજી આજ્ઞા કરેછે. શ્લોક ॥ તીર્થાદાવપિ યા
 મુક્તિઃ કદાચિત્કસ્યચિદ્ભવેત્ ॥ કૃષ્ણપ્ર-
 સાદયુક્તસ્ય નાન્યસ્યેતિ વિનિશ્ચયઃ ॥

અર્થ-તીર્થાદિકમાં મુક્તિ તે કોઈકનેજ થાયછે તે
 જેના ઉપર કૃષ્ણકૃપાહોય તેનેજ થાયછે તેજ કારણ-
 થી તે સ્નાનની પ્રશંસાછે. ॥શ્લોક॥ ભવદ્વિધાભા
 ગવતાસ્તીર્થીભૂતાઃસ્વયંવિભો ॥તીર્થીકુ
 ર્વતિતીર્થાનિ સ્વાંતઃસ્થેન ગદાભૂતા ॥અર્થ-ગ
 દાના ધારણ કરનારાં ભગવાંન જેના હૃદયમાં રહેછે
 તે તીર્થોને તીર્થીસ્મૃત કરેછે એટલે તેમાંથી આધિદૈવિ
 કપણું જતું રહ્યું તે ભગવદ્ભક્ત લાવેછે તેથી કૃષ્ણછે
 તેજ મહારી ગતિ થાઓ. હવે કરનારો સારો હોય તો
 બધ્યાં ફલ થાય તેથી આશ્રય કરીને શું? ત્યાંહાં
 કર્તાને અસાધકપણું કહેતાં આશ્રયની પ્રાર્થના
 કરેછે.

॥મૂલ શ્લોક ॥

અહંકારવિમૂઢેષુ સત્સુપાપાનુ-
 વર્તિષુ ॥લાભપૂજાર્થયત્નેષુકૃ-
 દ્મ એવ ગતિર્મમ ॥૪॥ ॥

અર્થ-પંડિતઅહંકારથી મૂઢ થઈ ગયા છે. અહંકાર
 એટલે અમેજ શાસ્ત્રને જાણિયે હૈયે એવો એમાં
 ગર્વ થયોછે તેથી બીજા કોઈને પૂછતા નથી. તેથી

તેમનું જ્ઞાનજ દુષ્ટ થયું અને તેમની કૃતિ પણ દુષ્ટ થઈ ગઈ છે જે પોતાને પૈસાનો લાભ થાય અને પોતાને માન મળે એટલા સારુજ યત્ન કરે છે. પારમાર્થિક કર્મ કરે છે તે પણ લાભ પૂજા સારુ કરે છે. અને પાપી એવા દુષ્ટ માણસોની મર્જી પ્રમાણે ચાલે છે અથવા પાપ પ્રમાણે ચાલનારા એવા થયા છે તેથી એક સંગદોષ અને બીજો અન્નદોષ તેથી પોતાની મેલે ફલ કરી લે એવા રહ્યા નથી. અને જ્યારે કૃષ્ણનો આશ્રય થાય ત્યારે ભગવત્કૃપા કરીને વેદનો અર્થ અને પોતાનો દોષ તેને જાણવા માંડે ત્યારે ફલસિદ્ધિ થાય કેમકે ભગવાન્ અથવા ભગવદીય વેદના અર્થને જાણે છે તેથી વેદના તાત્પર્યનું જ્ઞાન ભક્તને જ થાય છે તેથી કૃષ્ણ છે તેજ મહારી ગતિ થાઓ. વઢી પહેલાની પેઠે આશંકા કરે છે. ત્યાંહાં મંત્રોને અસાધક પણું કહેતાં આશ્રયનીજ પ્રાર્થના કરે છે.

॥ મૂલ શ્લોક ॥

અપરિજ્ઞાનનષ્ટેષુ મંત્રેષ્વવ્રતયો-
ગિષુ ॥ તિરોહિતાર્થદેવેષુ કૃષ્ણ

एव गतिर्मम ॥ ५ ॥

॥

अर्थ- चारे तरफથી જ્ઞાન નથી તેથી મંત્રબધા નષ્ટ થયાછે અને વઢી વ્રત બિનાના માણસોને મલ્યાછે તેથી મંત્રનો અર્થ અને મંત્રની દેવતા છુપી ગઈ છે તેથી કૃદ્મજ મહારી ગતિ થાઓ. કહેછે જે મંત્ર બધા નષ્ટ થયા તેથી આશ્રયનેજ માગેછે. હવે મંત્રો તે વૈદિક અને આગમનાર્ત્ત એટલે નારદ પંચરાત્રાદિકના તેનું અપરિજ્ઞાન થયુંછે એટલે તેનો મતલબ શું; તેનો દેવતા કોણછે, તેનું ફલ શું અને સ્વરૂપ કેવું તેનું જ્ઞાન નષ્ટ થયુંછે અને ગુરુકુલનો વાસ અને બ્રહ્મચર્ય અને શૂદ્રનું અસાન્નિધ્ય એટલે શૂદ્રના આગલ નહીં અને અનધ્યાયના દિવસ વિના એ રીતે જે ભ-
 ણ્યા હોય તેને સાધક પાળાઈ કરીને અવ્રત યોગી આ ઉપર લખેલા વનાના માણસો તે ભણ્યા હોય તો-
 ય મંત્રસિદ્ધિ કરનારા થતા નથી. અને ભગવદાશ્રય થાય ત્યારે તો નીચેના શ્લોક પ્રમાણે. ॥શ્લોક॥

यस्य स्मृत्या च नामोक्त्या तपो यज्ञक्रिया
 दिषु ॥ न्यूनं संपूर्णतां याति सद्यो वंदे तम

ચ્યુતમ્ ॥ અર્થ- જેના સ્મરણથી, નામ કહ્યાથી, તપ, મંત્ર અને જપ વિગેરેથી અધુરું હોય તે સંપૂર્ણ થાય છે એવા અચ્યુત ભગવાન તેમને હું નમસ્કાર કરું છું. इत्यादिवचनो થકી મંત્ર પણ સિદ્ધિને આપે છે. વાદી શંકા કરે છે કે મીમાંસાદિક છે તે- એ કરીને મંત્રના તાત્પર્યેનો નિર્ધાર થાય ત્યારે કર્મ કરીને સિદ્ધિ છે ત્યારે આશ્રય કરીને શું એવી આ- શંકામાં કર્મને અસાધક પણ કહેતાં આશ્રયની પ્રાર્થના કરે છે

॥મૂલ શ્લોક ॥

नानावादविनष्टेषु सर्वकर्मव्र-
तादिषु ॥ पारवंडैक प्रयत्नेषु
कृष्मएव गतिर्मम ॥ ६ ॥ ॥

અર્થ- નાના પ્રકારના વાદો એ કરીને વિશેષે કરી- ને સર્વ કર્મ અને વ્રત નાશને પામ્યા છે અને મનુ- ષ્યો પારવંડમાં જ પ્રયત્નવાળા થતાં કૃષ્મજ મ- હારી ગતિ થાઓ. કર્મજે સોમયાગાદિ અને વ્ર- તો છે તે બધામાં પ્રપંચ દાલે જગત્ તે રવોટું છે

વેદસ્વોદા એમ જેના મનમાં મિથ્યાપણું થાય ત્યારે જગત કલ્પેલું છે વેદનો વ્યવહારમાત્ર સ્વરો છે સ્વપ્નરૂપ છે વાસ્તવિક કંઈ નથી એવો કેટલાકનો વાદ છે. બ્રહ્માનો આ યજ્ઞ છે એમ કહીને યજ્ઞ કરે છે તેની વાસના રહે છે તેથી બીજા જન્મમાં યજ્ઞ કરે છે તેથી મંત્રે કરીને જ ફલ થાય છે. બ્રહ્માજીને પણ કર્મ કરીને ફલ થાય છે કંઈ ઉપાસનાથી નથી થાતું. કોઈ દેવતા આપતી નથી પણ કર્મ કર્યાથી તેનું ફલ આપનાર જોડાયે અથવા એ કર્મ કરનારને સુઝાડનાર જોડાયે તે પણ ચૈતન્ય નથી ત્યારે એ દેવતા મંત્રમયી છે તેથી ફલ મલવામાં દેવતાની પ્રીતિ એ વ્યાપાર નથી એટલે પ્રીતિથી આપે છે એમ નહીં. તેમ દેવતાની પ્રીતિ છે તે ફલ નહીં એમ કેટલાકનો વાદ છે અને કેટલાકનો વાદ છે કે શાસ્ત્રથી સોઢ પદાર્થોનું જ્ઞાન થાય તેનો વિવેક થયા પછી શ્રવણ મનન અને નિદિધ્યાસે કરીને પોતાના આત્માનો સાક્ષાત્કાર થાય. ત્યારે દુઃખ-

નો અત્યંત અભાવ થાય તેજ ફલ કંઈ ભગવાન સેવા
 કરવાલાયક છે કે ભગવાન ફલ છે એમ નહીં એમ
 કેટલાકનો વાદ છે અને વઢી પ્રકૃતિ અને પ્રકૃતી
 નો વિકાર તેની ઉપાધિ તેનો લય થાય ત્યારે જેમ
 કાચ અને તેનો વિકાર જે મોહડું દેખાવું તેનો લય
 થાય ત્યારે આપણે રહી જાડું તેમ પુરુષ પોતા-
 ના રૂપે કરીને રહે એજ ફલ ભગવાન નહીં એમ કેટ-
 લાકનો મત છે તેણે કરીને કર્મ અને વ્રતાદિક બ-
 દ્ધા નાશ પામ્યા તે વિનાશ કેમ થાય તે કહે છે
 જે અવઠા અર્થનો નિશ્ચય કરીને ફલ પેદા ન કરે
 એટલે નાશ જ થયો પણ વસ્તુતઃ વેદમાં કહે છે જે
 પુરુષ જ છે એટલે ભગવદ્ રૂપ જ આજગત છે. સર્વ
 ને વશમાં રાખનારા સર્વના કારણ એજ ભગવાન જે-
 ને ઝૂંચો લઈ જાવો હોય તેની પાસે સારા કર્મ કરાવે
 છે અને એજ ભગવાન જેને નીચે લઈ જાવો હોય તે-
 ની પાસે બુરુ કરાવે છે વઢી વાક્ય છે. ॥ શ્લોક ॥

અહં સર્વસ્ય પ્રભવો મત્તઃ સર્વં પ્રવર્તતે ॥ ઇતિ મ-
 ત્વા ભજંતે માં બુધા ભાવ સમન્વિતાઃ ॥ અર્થ-

હું બધાને પેદા કરનારો છું અને મહારાથી બધું પ્ર-
 વૃત્ત થાય છે એમ માનીને પંડિતો છે તે ભાવવાલા થઈ-
 ને મને ભજે છે ॥ શ્લોક ॥ કોનુરાજન્નિન્દ્રિયવાન
 મુકુંદચરણાંબુજં ॥ ન ભજેત્સર્વતો મૃત્યુરુપા-
 સ્યમમરોત્તમૈઃ ॥ અર્થ:- હે પરીક્ષિત અમરોમાં
 ઉત્તમ તેને ભજવાલાયક છે એવા મુકુંદ જે મુક્તિ
 આપનારા ભગવાન તેને આ જે ચારે તરફ મૃત્યુ
 વાલો છે તે કેમ ન ભજે. વલી શ્લોક ॥ દેવો સુરો મ-
 નુષ્યો વાયક્ષો ગંધર્વ એવચ ॥ ભજન્મુકુંદચર-
 ણં સ્વસ્તિમાન્સ્યાદ્યથાવયં ॥ અર્થ- દેવ અસુર મ-
 નુષ્ય યક્ષ ગંધર્વ એ બધા મુક્તિ આપનારા ભગવાનને
 ભજે તો સુખી થાય જેમ અમે સુખી થયા છે એમ પ્ર-
 લાદી નું વાક્ય છે. વલી વ્યાસ સૂત્ર છે- ફલમત
 ઉપપત્તેઃ ત એનંતૃષ્ણાઃ દેવાર્થે સત્ર માસતે વિશતે ત-
 દનંતરં મામેર્થેષ્યસિ આનંદં બ્રહ્મણોરૂપં એ વિગેરે શ્રુ-
 તિ અને સ્મૃતિ એ કરીને પ્રપંચ છે તે બ્રહ્મરૂપ છે સત્ય
 છે તેથી કરવાનું છે તે સફલ છે અને ભગવાન સર્વ
 ના ઈશ્વર છે સેવા કરવાલાયક છે પ્રવર્તક છે અને ફ

લદાતા છે અને તૃપ્તિ થવી અને યજ્ઞ કરવો સ્વોદું હો-
 યતો ઘટે નહીં અને દેવતાને ચૈતન્ય પાળું છે તેથી ભગ-
 વાનમાં સાયુજ્ય થવું તે મોક્ષ છે અને ભગવાન આનં-
 દરૂપ છે તેથી ભગવાનને ફલરૂપ પાળું છે માટે પેહેલા
 કહેલા વાદ બકવાદ જેવા છે. અને પોતાના મતના આ-
 ગ્રહે કરીને જે નિષિદ્ધ એવા દશમીથી વિદ્વા એકાદ-
 શી વગેરે વ્રત કરે છે. વ્રતાદીને કર્મ પાળું છે તોય પણ
 તેને જુદા ઉપાદાન કીધા તે વ્રતોને જ્ઞાનના અંગ પ-
 ણાનો બોધ થવા સારુ શંકા કરે છે કે તે પોતે કરે છે
 અને બીજાને પણ બોધ કરે છે. મિથ્યા જાણે અફ-
 લ જાણે અલ્પ ફલવાળું જાણે અને એમાં આનંદ
 નથી એમ જાણે તો પોતે કેમ કરે અને બીજાને પણ
 બોધ કેમ કરે અને વઢી તે મતી શંકર જૈમિની
 ગૌતમાદિ વિગેરેના ચલાવેલા છે એવી શંકામાં ક-
 હે છે કે પારખંડ ચલાવવા સારુ એટલે પારખંડ નિમિ-
 ત્તજ મુખ્ય પ્રયત્ન છે જેનો તે ઉપર શ્લોક કહે છે.
 ત્વંચરુદ્રમહાબાહોમોહશાસ્ત્રાણિકારય ॥
 અતથ્યાનિવિતથ્યાનિદર્શયસ્વમહામતે ॥

અર્થ-હે રુદ્ર મહાબાહો મહામતીવાલા તું મોહશાસ્ત્ર
 કર. સાચા તથા સ્વોદા મોહશાસ્ત્ર દેરવાડ. શ્લોક-
 ક. ત્વામારાધ્ય તથા શંભો ગૃહિષ્યામિ વરં
 સદા ॥ અર્થ-હે શંભુ, તારુ આરાધન કરીને હું સદા
 વરદાન લઈશ. એવે શ્લોકો એ કરીને ભગવાને સ-
 હાદેવ પ્રતી તેજ રીતે આજ્ઞાં કરી છે. તેથી તે તેમ-
 જ પ્રવૃત્ત થાય છે. પોતે કર્મ કરે છે તેથી અને પો-
 તાની મ્હોટાઈ પ્રસિદ્ધ કરીને પોતાના મત ચલાવે-
 છે ત્યારે જેનું મ્હોટા આચરણ કરે તે ઇતર જન કરે અને
 મ્હોટા જેને પ્રમાણ કહે તે પ્રમાણે લોક ચાલે એ ન્યાયે
 કરીને હમણાના જીવોને એમણે જ મોહિત કસ્યા છે.
 કંઈ દેવાદિકના ચલાવેલા શાસ્ત્ર પણા માત્રથી જ સ્વ-
 રાપણું નથી ઠરતું પણ વેદનો વિરોધ ન થઈને વેદાનુ-
 સારી પણાથી સ્વરાપણું ઠરે છે. નહીં તો બૃહસ્પતિનો ચલાવે
 લો ચાર્વાક મત તથા બૌદ્ધ મત પણ સન્મત ગણાય તેથી યુક્તિ પ્રયુક્તિ
 કસ્યાથી શું? ઘણું થયું તેથી કૃષ્ણજ મહારી ગતિ
 થાઓ. વાદી શંકા કરે છે - શ્રુતિઓ ધર્મેણ
 પાપમપન્નુદતિ ધર્મે સર્વ પ્રતિષ્ઠિતં. એટલે ધર્મે

કરીને પાપને દૂર કરેછે. અને ધર્મમાં બધું રહ્યું છે
 इत्यादि શ્રુતિઓ છે. તેથી પહેલા દોષ મટવા સારું
 ધર્મ કરે અને ચિત્તની શુદ્ધિ થાય ત્યારે ભગવાન-
 નું માહાત્મ્ય તથા સ્વરૂપ જાણે અને નિર્દોષ થાય
 ત્યારે આશ્રયાદિકને કરવા પડ્યું છે પણ દોષવા-
 લો હોય ત્યારે ન કરવી. અને એમ ન હોય તો યો-
 ગીને ધ્યાન કરવા લાયક ભગવાન ક્યાં હાં અને
 આ દુષ્ટ જીવ ક્યાં હાં એવી આશંકામાં કહે છે. યમે
 વૈષ્ણવેણુતેતેન લભ્ય એટલે જેને પોતાનો માનીને
 અંગીકાર કરે છે તેને મલવા લાયક છે. વઢી શ્રી
 ગીતાજીનો શ્લોક ॥ નાહં વેદૈર્ન તપસા ન દાને ન
 નચેજ્યયા ॥ શક્ય એવં વિધો દ્રષ્ટું દૃષ્ટવા ન સિ-
 માં યથા ॥ અર્થ-હું જેવો તને દેખાઉં છું તેવો વે-
 દે કરીને તપસ્યા એ કરીને દાનથી પૂજાથી જા-
 નવાને જોવાને અને પ્રવેશ કરવાને શક્ય નથી
 શ્લોક ॥ રહૂ ગણેતત્તપસા નયાતિ નચેજ્યયા
 નિર્વપણાદ્ગૃહાદ્વા ॥ નહં દસા નૈવ જલાગ્નિ-
 સૂર્યૈર્વિનામહત્પાદરજોભિષેકં ॥ અર્થ-હે ર

હુગણ, તપસ્યાએ કરીને યજ્ઞે કરીને સન્યાસે કરીને ઘરમાં રહ્યાથી વેદે કરીને જલ અગ્નિ અને સૂર્ય ઇત્યાદિકે કરીને મલતો નથી. મ્હોંટાના પાદરજના અભિષેક વિના એટલે મોહટાના પાદની રજના અભિષેકે કરીનેજ મલું છું. તે વિના મલતો નથી. એ વચનોએ કરીને ભગવાનના અંગીકાર કરવાથી મ્હોંટાઓના અનુગ્રહે કરીને જેને ભક્તિ થઈ હોય એવો દોષવાલો પણ ભગવાન પાસે જવાલાયક થાય છે અને ભગવાનનું માહાત્મ્ય પણ એવું છે તેથી મહાપુરુષદ્વારા જ શરણ આવેથી વધું થશે. એમ જાણીને ભક્તોને ચાર પુરુષાર્થ ભગવાન જ છે તેથી ભગવાનને ધર્મરૂપ પણું કહેતાં આશ્રયને જ માગે છે.

॥ મૂલશ્લોક ॥

અજામિલાદિ દોષાણાં નાશકો
 નુભવેસ્થિતઃ ॥ જ્ઞાપિતા ચિલ-
 માહાત્મ્યઃ કૃસ્મ એવગતિર્મમ ॥

અર્થ-અજામિલાદિક પાપી તેના દોષ મટાડ્યા

તેથી ભગવાને પોતાનું મ્હોટાપણું બતાવ્યું છે. એ-
 વા જે શ્રીકૃષ્ણ તેજ મહારી ગતિ થાઓ એમ પ્રા-
 ર્થના કરી છે. હવે ટીકા કરે છે જે અજામિલાદિક-
 ના દોષના નાશ કરનારા એરી તે અનુભવમાં આ-
 વ્યથી પાપને મટાડનાર અને દૃષ્ટિ આપનાર ભ-
 ગવાન છે તેથી એ ધર્મનું કાર્ય તેનું ભગવાન જ કરે-
 છે તેથી જ્યારે દોષ ઝુભા થાય અથવા કામક્રો-
 ધાદિક બાધા કરે ત્યારે જેણે સમર્પણ કર્યું હો-
 ય એટલે ભગવદીય, તેને પ્રાયશ્ચિત્તાદિક ન કરવા
 પણ ભગવદાશ્રય કરવો બીજો અર્થ કહે છે કે
 ભગવાન પોતાના સંબંધથી નિર્દોષ કરે તેમાં શું
 પણ પરંપરા સંબંધથી પણ કરે છે જેમનામનો સં-
 બંધ ભગવાનની સાથે અને પુત્રનો સંબંધ નામ-
 ની સાથે તો પણ અજામીલનો ઉદ્ધાર કર્યો. એમ
 પરંપરા સંબંધથી કરે છે તેથી મ્હોટાના અનુગ્રહે કરી
 ને પોતાનું મહાત્મ્ય જેણે જણાવ્યું છે તેજ મ-
 હારી ગતિ થાઓ. શંકા કરે છે કે સ્વાધ્યાય એ
 ટલે વેદનું મણવું અને જે જે યજ્ઞ મણે તે તે

યજ્ઞનું ફલ તેને થાય અને અગ્નિ વાયુ અને સૂર્ય.
 તેના સાયુજ્યને પામે એટલે તેમાં મલી જાય તેથી ક-
 મ્મમાર્ગમાં બ્રહ્મયજ્ઞાદિકના ભણવાથી અગ્ન્યાદિકનું
 સાયુજ્ય થાય છે અને વઢી કહ્યું છે. શ્લોક ॥ ગીતાજી.
 ॥ યેત્યક્ષરમનિર્દેશ્યમવ્યક્તં પર્યુપાસતે ॥ સર્વ-
 ત્રગમર્ચિત્યં ચકૂટસ્થમચલં ધ્રુવં ॥ સન્નિયમ્યે
 દ્રિયગ્રામં સર્વત્ર સમબુદ્ધયઃ ॥ તે પ્રાપ્નુવંતિ મામે-
 વસર્વભૂતહિતેરતાઃ ॥ અર્થ-અક્ષર એટલે ન બતાવાંય એવું
 અને અવ્યક્ત એટલે કોઈ ઇન્દ્રિયે કરીને જાણવામાં ન આવે
 અને બધી જગાએ વ્યાપક છે. અને ચિંતવનમાં આવતું ન-
 થી અને બધ્યા જગતરૂપી સમૂહમાં રહેલું છે અને ક્યાં-
 હેથી ચલતું નથી અને સદા છેજ. એની બધી ઇન્દ્રિયો
 વશમાં કરીને જે ચારે તરફથી ઉપાસના કરે છે અને
 જે બધ્યામાં સમબુદ્ધિ રાખે છે. અને સર્વ પ્રાણિમાત્ર-
 નું સારું કરવામાં આસક્ત છે તે અક્ષરરૂપી જે હું
 તેને પામે છે. એ વચનથી અક્ષરના જ્ઞાને કરીને અક્ષર-
 ને પામે છે. ત્યારે કૃષ્ણાશ્રયમાં શું વધારે છે, ત્યારે
 આશ્રય શું કરવા માંગે છે, એવી આશંકા કરીને કૃ-

ણના અને અક્ષરના આશ્રયને બતાવવાસારુ અર્થ
રૂપ પણું કહેતાં આશ્રયને માગે છે.

મૂલ શ્લોક .

પ્રાકૃતાઃ સકલાદેવાગણિતાનંદકં
બૃહત્ ॥ પૂર્ણાનંદો હરિસ્તસ્માત્કૃ-
ષ્ણ એવ ગતિર્મમ ॥ . ॥

અર્થ- સર્વ દેવો તો પ્રાકૃત છે અને બૃહત્ જે અક્ષર તે પ્રાકૃત
નથી તો પણ એનો આનંદ ગણત્રીમાં આવે એટલો છે અ-
ને હરિ છે તે પૂર્ણાનંદ છે એટલે અગણિત તેમનો આનં-
દ છે તેથી કૃષ્ણજ મહારી ગતિ થાઓ હવે ટીકાકાર
લખે છે કે બદ્ધા દેવ છે તે સાત્વિક અહંકારથી થયા છે તે-
થી પ્રાકૃત છે અને અક્ષર બ્રહ્મ ગણિતાનંદ છે. વેદમાં કહે
છે જે એ આનંદની ગણના છે. પ્રજાપતિના સો આનંદ તે અ-
ક્ષરનો એક આનંદ ગણેલો છે. અને હરિ પૂર્ણાનંદ છે એટલે
જેમાં પૂર્ણ આનંદ છે અથવા જેથી પૂર્ણ આનંદ થાય છે અ-
થવા જે ઠેકાણે પૂર્ણ આનંદ છે તેથી કૃષ્ણજ મહારી ગતિ
થાઓ. હવે દેવાદિકનું સાયુજ્ય થાય તો તે બદ્ધા પ્રકૃતિમાં
રહ્યા છે તેથી તેમાં મુક્તિ થવી તે સગુણ મુક્તિ છે. શ્લો. આ-

બ્રહ્મભુવનાલ્લોકાઃપુનરાવર્તિનોર્જુન ॥ મામુપેત્યતુકૌં
 તેયપુનર્જન્મનવિદ્યતે ॥ અર્થ-બ્રહ્મલોકસુધી જેલોક
 છે તે ફરીજન્મને પામે છે અને મને પામે છે તેનો ફરીજ-
 ન્મ નથી થાતો. એવચ્ચને કરીને બીજાદેવની મુક્તિમાં ફરી
 જન્મ થાય છે અને આનંદપણ થોડો છે તેથી સ્વર્ગમાં
 મુક્તિ નથી તેથી તામસંપુરાણજે મહાદેવનાં છે તેમાં પ-
 ણ અને બ્રહ્માના પુરાણમાં પણ અને વિષ્ણુપુરાણમાં
 પણ મુક્તિ છે પણ તેનો નિબંધમાં શ્રીઆચાર્યજીએ
 અર્થકસ્યો છે જે તામસવાલા ધર્મે કરીને મુક્તિને પા-
 મે છે તે તેમનો તમોગુણ મટી જઈને રાજસગુણમાં આ-
 વે છે તેમજ રાજસવાલા તેમનો રજોગુણ મટી જઈને સ-
 ત્વગુણમાં આવે છે. જ્ઞાનમાર્ગથી અક્ષરની મુક્તિ છે.
 અને નિર્ગુણપણું છે. પણ આનંદગણિત છે તેથી ભુખ્યો
 હોય તેને થોડું જમાડવું તે ન જમાડવા જેવું છે તેથી અપ્ર-
 યોજક છે. મૂલશ્લોકમાં ક પ્રત્યય છે તે ન જાણેલા બા-
 બતમાં અને અલ્પના અર્થમાં છે તેણે કરીને પુરુષોત્તમ
 કરતાં અવ્યક્તપણું અને અલ્પપણું સૂચન કસ્યું અને
 પૂર્ણાનંદપણાથી અને નિર્ગુણમુક્તિ આપનાર પણા-

થી કૃષ્ણજ મહારી ગતિ થાઓ અને શ્રી આચાર્યજીએ આજ્ઞા કરી છે કે નિર્ગુણ મુક્તિ તો કૃષ્ણથીજ થાય છે અને સગુણ મુક્તિ બીજા દેવથી થાય છે. શંકા કરે છે. શ્લોક શ્રીમદ્ભાગવતે. તાવિમૌવૈ ભગવતો હરેરંશાવિહાગતૌ ॥ ભાર્યયાય ચ ભુવઃ કૃદ્દમૌ યદુંકુરુદ્વહૌ ॥ અર્થ-યદુવંશના કૃષ્ણજે શ્રીકૃષ્ણ અને કુરુવંશના કૃષ્ણજે અર્જુન એ બે હરિના અંશ આવ્યા છે તે પૃથ્વીનો ભાર હરવા સારુ આવ્યા છે તેથી. શ્લોક. વભૌ ભૂઃ પદ્મસસ્યાઢ્યાકલ્પાભ્યાં નિતરાં હરેઃ ॥ અર્થ-પૃથ્વીજે શ્રીવૃંદાવન તેમાં અન્ન બહુ પાવ્યું છે તેથી સ્વુબ ભરાઈ છે તે સદા હરિની કલ્પાબે તેથી શોભે છે તેથી અને દેવતાની દેહ છે તેમાં પણ પાંચ ભૌતિક પદાર્થ છે અને જન્મ મરણ થવાના યોગ્ય પદાર્થનો નિયમ એમાં છે તેણે કરીને જન્મ મરણનું શ્રવણ થાય છે અને સુખ એ આત્માની જણા છે ને દેહથી જૂદી છે તેથી કૃષ્ણને પૂર્ણ પદાર્થ કેમ અને આનંદરૂપ પદાર્થ કેમ અને આનંદવાલા કેમ અને

આનંદઆપનારા કેમ કહી શકાય એવી શંકામાં કહે છે જે એ
 વચનના અર્થનું જ્ઞાન નથી થયું તેથી અર્થ જા-
 ન્યા વિના શંકા ન કરવી કેમ કે ભગવાન છે
 તે ભક્તનું દુઃખના શ કરવા અને સુખ આપ-
 વા સારુ પ્રકટ્યા છે. પૃથ્વી ભક્ત છે તેનો ભાર
 દૂર કરવા સારુ આ કૃષ્ણ અને અર્જુન એ બે
 હરિના અંશ પાળે છે તે આવ્યા છે તેથી હરિના
 અંશે એ બેમાં પ્રવેશ કર્યો છે તેથી કૃષ્ણ પૂ-
 ર્ણ છે તેમાં ચતુર્વંશ પાળું કે કુરુવંશ પાળું નથી
 આવ્યું તે તે કામ કરવા સારુ વ્યૂહમાં તે તે ભ-
 ગવાનના અંશની ગરજ રહે છે તેથી એ બેને
 સંકર્ષણના અંશ પાળા એ કરીને પૃથ્વીનો ભાર
 રહવા સારું કામ પડે છે એ અંશને અવતાર
 પાળું હોય અને પૂર્ણ પાળું હોય નહીં તો કહે-
 લું છે કે કૃષ્ણ ભગવાન પોતે વસુદેવના ઘર-
 માં પરપુરુષ થયા છે એ વાક્યોનો વિરોધ
 આવે આંઈ ચકાર છે તે બે અર્થને બતાવે છે
 તેથી એક અર્થ હોય તો ચકાર વ્યર્થ જાય

તેથી તત્વદ્વીપમાં કહ્યું છે. ॥શ્લોક॥ સર્વતિ
રિક્તરૂપેણ નરઃ સ્વાવેશ ધારકઃ ॥ તપો-
તિરિક્તં કાર્યેતુ કૃષ્ણે પૂર્ણે નંચાન્યથા ॥

અર્થ- બધ્ધાથી જુદા રૂપે કરીને નર છે તે પોતા-
નો આવેશ ધારણ કરે છે. તેથી નરનારાયણ પ-
ણાથી જે જુદું કાર્ય તે પૂર્ણ તું જ છે એનો સંક્ષિપ્ત
અર્થ એ છે કે બધું કરનાર પણા કરીને નારાય-
ણ છે અને પુષ્ટિકાર્ય કરનાર પુરુષોત્તમ છે અ-
ને નર છે તે પોતાનો આવેશ છે તે કંઈ અવતાર
નથી. વળી શ્રી ભાગવતમાં કહ્યું છે. શ્લોક.

તા વિમોઘે ભગવતો હરે રંશા વિહાગતો ॥

ભારવ્યયાય ચ ભુવઃ કૃષ્ણો યદુકુલ દ્વહો ॥

અર્થ- યદુવંશના કૃષ્ણ જે શ્રીકૃષ્ણ અને કુરુવં-
શના કૃષ્ણ જે અર્જુન એ બે હરિના અંશ પણ આવ્યા
છે તે પૃથ્વીનો ભાર હરવા સારું આવ્યા છે તેથી
કૃષ્ણ ભગવાન પોતે આવ્યા છે તેનો વિરોધ આ-
વે ત્યારે બે કારણ સારું પ્રકટ્યા છે તેથી પૂર્ણ
કૃષ્ણ છે તેમાં નરનારાયણ પેઠા છે તેથી પૂર્ણ વિ

ના કાર્ય થતું નથી અને પૃથ્વી બે કલાથી શો
 મે છે તે ઢેકાળો હરિની પૃથ્વી તેજ તે કલા એ ક-
 રીને એટલે આપના ચરણારવિંદ રહ્યા છે તેથી
 શો મે છે એવો અર્થ છે નહીં તો કહેલા વચનનો
 વિરોધ આવે. દેહ તો પંચમાહા ભૂતનો હોય છે. અ-
 ને જન્મ લે એવો છે તેવાતનો પ્રાકૃત દેહમાં નિય-
 મ છે અને અપ્રાકૃત છે તેમાં એ નિયમ નથી
 તેનું સ્વરૂપ વેદથી જણાય છે કેમ કે જ્ઞાન ઇ-
 ચ્છા અને પ્રયત્ન એ અનિત્ય છે અને ન્યાયવા-
 લા જે છે તે ભગવાનના જ્ઞાન ઇચ્છા અને પ્રય-
 ત્ન તેને નિત્ય માને છે અને આ દેહ ભગવાનની
 છે તેને ન્યાયવાલા અનિત્ય માને છે. પણ જેમ
 જ્ઞાન ઇચ્છા અને પ્રયત્ન ભગવાનના છે તેને
 નિત્ય માને છે તો આ દેહ ભગવાનની છે તેને
 નિત્ય માની જોડે. અને તેમનો જન્મ છે તે દે-
 રવાડવા માત્ર છે કંઈ જન્મ નથી. પ્રાણી માત્ર
 આનંદથી જ પેદા થાય છે. નિત્ય જ્ઞાન અને આ-
 નંદરૂપી બ્રહ્મ છે જેમ સૈંધવનો કટકો હોય તે-

માં અંતરાય નથી. બાહેર અને भीतर सरस्वो
 होयछे. અને रस घन होय ते माही અને बाहेर
 सरस्वो होयछे तेम भगवान छे ते अनुभवमां
 केवल आनंद मात्र छे. आनंद मात्र करपादमु-
 खोदरादिए नारद पंचरात्रनुं वचन छे. અને ग-
 र्गचार्ये कह्युं छे के तंमारा पुत्रनां नाम અને रूप
 प ते गुणकर्मने अनुसार घणां छे. અને वेदत्र-
 ण અને उपनिषद् विगेरे जेनुं वर्णन करेछे. ए-
 वा भगवानने पोताना दिकरा मानी जेम प्रा-
 कृत बालकने बांधे तेम बांध्या एम श्रुति न्या-
 य અને व्याससूत्र અને पुराणोना हजारो वा-
 क्योए करीने અને प्रमाण प्रकरणनी लीलाए
 करीने पण देह प्राण इंद्रिय અને अंतःकरणरू-
 पी पूर्ण पुरुषोत्तम छे तेमां आत्माज पूर्ण पु-
 रुषोत्तम छे एम नथी पण ए बध्युं पुरुषोत्तम
 छे एम निर्बाध शास्त्र बोध करावेछे. सत्य वि-
 ज्ञानमय અને आनंदमय स्वरूप कह्युं तेथी नि-
 त्य छे અને पूर्ण छे અને भवानेकः शिष्यते शे-

પસંજ. એષ એવાનંદયતિ इत्यादिશ્રુતિએ કરી
 ને નિત્ય છે અને આનંદને પેદા કરનાર છે. વઢી કહ્યું
 છે. જાતહર્ષ મુદિતવઉપયાતિ વીક્ષ્યાંસિદુત્તમા-
 પ્રીતિ કૃષ્ણઃ પ્રીતમનાઃ इत्यादિક શ્રુતિથી આનંદરૂ-
 પ છે તેથી નઘટે એવું કંઈ નથી તોપણ આનંદપણા-
 ને અને દેહપણાને વિરોધ આવે એમ કહે ત્યાંહાં કહે-
 છે કે પોતપોતાને ઠેકાણે શાસ્ત્રના વચનો એ એકમાં બેની
 સિદ્ધિ અને અસિદ્ધિ એ કરીને વિરોધ નથી. પણ શ્રી ઘંડા-
 વનમાં જ્યારે શ્રી કૃષ્ણ અને રામ પધારે છે ત્યારે ત્યાં
 હાંના વ્રજ ગાડાઓ इत्याદિકને જોઈને પોતે આનં-
 દને પામે છે. ત્યાંહાં વાદી શંકા કરે કે આનંદ ધ-
 મ્મીરૂપ થઈને ધર્મરૂપ કેમ થાય છે એમ કહે ત્યાંહાં
 કહે છે જે જેમ સૈંધવનો કટકો છે તે બાહેર અને માં-
 હી એકરસ છે તેમ ભગવાન સર્વને જાણે છે. બાહેર
 અને માંહે જ્ઞાનરૂપ છે અને જ્ઞાનના આધારરૂપ પ-
 ણ છે તેમજ આનંદરૂપ છે અને આનંદના આધાર
 રૂપ છે તેથી એનો કંઈ વિરોધ નથી. આ વાત શ્રી
 ગુસાઈજી એ વિદ્વન્મંડન ગ્રંથમાં કહી છે. તેથી આંઈ

કંઈ વિસ્તાર કરતા નથી. શંકા કરેછે કે વિવેક ધે-
ર્ય રાखीने भक्ति करे तो भगवान वश थाय तयारे
दीनताथी आश्रय कल्याथी शुं एम कहे त्यांहां
भगवानने सर्व मनोरथ पूर्ण करनारा फल आ-
पनारा बधामां इच्छा करवा लायक अने काम-
रूप कहेतां आश्रयनी प्रार्थना करेछे.

॥ मूल श्लोक ॥

विवेक धैर्यभक्त्यादिरहितस्यविशे-
षतः ॥ पापासक्तस्य दीनस्य कृष्ण
एवगतिर्मम ॥ ९ ॥

अर्थ-विवेक, धीरज अने भक्ति (आदि) विना-
नो अने पापमां आसक्त अने दीन एटले गरीब एवा-
ने मने कृष्णंज गति थाओ. आंई सुधी प्रभुना स्वरू-
पनो विचार करीने आश्रय कह्यो. हवे जीवना स्वरू-
पनो विचार करीने आश्रय कहेछे. जीव छे तेथी बी-
जुं कंईपण बनी शकतुं नथी. अने भगवान सर्व
प्रकार करी आपशे एवो विश्वास रहे नही अने
विवेक अने धीरज रहे नही तेथी साधन संपूर्ण

ફલ પેદા કરી આપે એવું બની શકે નહીં વઢી પા-
 પમાં આસક્ત છે એવાને તો કૃષ્ણજ ગતિ છે તેથી
 બીજો ઉપાય નહીં. અને વઢી બીજા દેવતાંની ઉ-
 પાસનામાં ફેરફાર થાયતો તે કોપ પામે પણ શ્રી
 કૃષ્ણતો પરમ કૃપાલુ. જીવનું બીજું કાંઈ સામ-
 થ્ય જોતા નથી પણ આપ કૃપા કરીને ફલ આ-
 પે છે. આંઈ 'મમ' એજે રૂપ છે તે અસ્મત્ શબ્દનું
 રૂપ છે અસ્મત્ શબ્દ બોલનાર વાચક છે તેથી શ્રી
 આચાર્યજીને આવાં વિશેષણ ઘટતાં નથી એમ
 જો કહે તો તેમ નથી કેમ કે આ બીજાના અધિ-
 કારે કરીને બીજાસારુ એ આજ્ઞા કરી છે તેથી એ
 વિશેષણ ઘટે છે જેમ ભગવાનનું વચન વેદમાં છે
 પ્રયતપાણિઃ શરણં પ્રપદ્યે ભૂયિષ્ઠાં તે નમઃકિં
 વિધેમઃ ॥ સ્વસ્તિમેસ્તુ વનસ્પતે ઇત્યાદિ વાક્યમાં
 યજમાનના અધિકાર પ્રમાણે બોલવું છે તેથી બધું
 નિર્દોષપણાથી દોષવાલું નથી. વાદી શંકા કરે છે
 કે બધ્ધા પ્રકારે કરીને નિઃસાધન છે તે શરણ
 આવે તોય પણ તેને જોતું હોય તે કેમ થાય કે-

મકે તે તો કંઈ કરતો નથી અને ભગવાનની ગરજ રાખેછે જેવી જેવી સેવા કરેછે તેવાં તેવાં ફલ થાયં. વલી ભગવાનની સેવા કરે અને બીજા દેવને ભજે નહીં અને તે વિદ્વ કરે ત્યારે કલ્યાણ થવામાં ઘણા વિદ્વ છે એવી આશંકામાં મોક્ષપણું ભગવાનમાં કંહેતાં અને ભગવાનની વિનંતી કરતાં ઉપર લાગેલી શંકાનું સમાધાન કરેછે.

મૂલશ્લોક.

સર્વ સામર્થ્યસહિતઃ સર્વત્રૈવાલિ-
લાર્થ કૃત્ ॥ શરણસ્થં સમુદ્ધારં
કૃષ્ણં વિજ્ઞાપયામ્યહમ્ ॥ ૧૦ ॥ ॥

અર્થ - સર્વ સામર્થ્ય સહિત છે અને સર્વ ઢેકાણે સંપૂર્ણ કાર્યો ભક્તોનાં કરેછે અને જે શરણ જાય તેનો સારી રીતે ઉદ્ધાર તેમનાથી થાય છે એવા શ્રીકૃષ્ણ જે છે તેમને હું વિનંતી કરું છું. સામર્થ્ય કરીને પણ ભક્તોનું અનિષ્ટ નિવારણ કરેછે. ગી. શ્લો. યદ્યદ્વિભૂતિમત્સત્ત્વં શ્રીમદ્ધર્જિતમેવચ્ચ ॥ તત્તદેવાવગચ્છત્ત્વં મમતેજોઽ

શ સંભવમ્ ॥ અર્થ-જે વિભૂતિવાલો જીવહોય
 અથવા લક્ષ્મીવાલો હોય અથવા બલવાલો હોય
 તે માહરા તેજના અંશથી પેદા થયેલો છે એમ
 તું જાણ. શ્લો. મત્તઃ સર્વં પ્રવર્તતે ॥ અર્થ-
 મહારાથી બધું પ્રવર્ત થાય છે. વળી અવ્યાહ.
 તાનિ કૃષ્ણસ્ય એવું વચ્ચે છે તેથી હવે શંકા કરે
 છે જે સામર્થ્ય હોય તોય પણ કોઈ વરવત આશ્ર-
 ય કસ્યો હોય તેને ફલ ન આપે અને મર્યાદાથી
 જ ફલ આપે તો આશ્રયે કરીને શું વધારે થયું એ
 વી શંકામાં કહે છે. બધી જગાએ એટલે બધા દે-
 શોમાં એટલે સ્થાનોમાં અને ચારે વર્ણોમાં અને ચા-
 રે આશ્રમોમાં અને બધા પ્રકારના કર્મોમાં શર-
 ણાગતનાં સંપૂર્ણ કાર્યોને કરે છે. શ્લોકઃ ॥ સ-
 કૃદેવ પ્રપન્નોહં તવાસ્મિ ઇતિયો વદેત્ ॥ અ-
 ભયં સર્વં ભૂતેભ્યો દદ્યામ્યે તદ્ વ્રતં મમ ॥ અર્થ-
 હું શરણ આપ્યો છું અને તમારો છું એમ પ-
 ણા જે એકવાર કહે તે કહેનારા સર્વ પ્રાણીને હું
 અભય આપું છું એ માહરું વ્રત છે. વળી બીજો શ્લો-
 ક ॥ યેદારાગાર પુત્રાસાન્પ્રાણાન્વિત્તઃ મિમંપ

રં ॥ હિત્વામાં શરણં યાતાઃકથંતાં સ્યક્તુમુત્સુ-
 જે ॥ અર્થ- દાર જે સ્ત્રી આગાર તે ઘર પુત્ર કુટુંબ
 પ્રાણ આં લોક અને પરલોકની ત્યાગ કરીને
 મહારી શરણ આવ્યાછે. તેને હું કેમ છોડી
 શકું. આંઈ ત્યાગ તે સમર્પણ કરીને રહેવું,
 તેનું નામ ત્યાગ છે કાંકે એ વાત અંબરીષના
 પ્રસંગ માંની છે. અને તે વરવતે અંબરીષે સાક્ષાત્
 ત્યાગ નહોતો કસ્યો પણ બધું ભગવદર્પણ ક-
 સ્યું હતું તેથી જો શરણ આવે તો તેની ભગ-
 વાન્ રક્ષા કરેછે તેમાં વઢી રાત દહાડો ભજતો
 હોય તેની રક્ષા કરે તેમાં શું? મર્યાદાથી ફલ આ-
 પે તોય પણ જે બદ્ધાને છોડીને ભગવાનને જ જા-
 ણેછે ત્યાંહાં મર્યાદાની ગરજ રાખતા નથી અને
 જે શાસ્ત્રમાં કહ્યાછે. એમ ધર્મ જાણીને ભજતો હો-
 ય તેની મર્યાદાની ગરજ રાખેછે તે ઉપર શ્રીગી-
 તાજીનો શ્લોક ॥ યે યથામાં પ્રપદ્યંતે તાં સ્ત-
 થૈવ ભજામ્યહં ॥ અર્થ- જે જેમ મને ભજે
 તેમ તેને હું ભજું છું. તેથી આજો મર્યાદા

વિના ભજે તો ભગવાન પણ મર્યાદા વિના ભજે તે
 ઉપલા વાક્યથી સિદ્ધ થાય છે. વળી શ્રીમદ્ભાગવ-
 તનો શ્લોક દશમસ્કંધે ॥ વ્રજસ્યોવાંહવૈહ-
 ર્ષ ભગવાન્ બાલચેષ્ટિતૈઃ ॥ ચિક્રીડે જન-
 યન્મુદં મનોરથાંતં શ્રુતયોયથાયયુઃ ॥
 અર્થ- વ્રજને હર્ષ પેદા કરે છે અને આનંદ પેદા કર-
 તારમે છે અને શ્રુતિયો તો જેમાં મનોરથના અં-
 તને પામી ઓ. વળી પંચમસ્કંધમાં. શ્લો. મુકું-
 દો મુક્તિં દદાતિ ॥ અર્થ- મુકુંદ ભગવાન્ મુ-
 ક્તિને આપે છે. શ્લોક. દ. સ્કં. અ. ૩ શ્લોક ૩૩ ત-
 થાનતે માધવતાવકાઃ ક્વચિદ્ ભ્રૂયંતિ મા-
 ગત્ત્વયિબદ્ધસોહૃદાઃ ॥ ત્વયાભિગુપ્તા-
 વિચરંતિ નિર્ભયા વિનાયકાનીકપમૂર્ધ-
 સુપ્રભો ॥ અર્થ- હે માધવ લક્ષ્મીના પતિ આ-
 પના જે જીવો છે તે માર્ગથી ભૂલા પડતા નથી. કે-
 મ કે આપનામાં સ્નેહ બાંધ્યો છે તેથી વિનાયક
 જે ગણપતિ તેના ઘણા સેનાધિપતિના માથા ઉપર પ-
 ગડે ને ફેરે છે. વળી દશમસ્કંધના ત્રીજા અધ્યાયનો

શ્લોક ॥ મર્ત્યો મૃત્યુવ્યાલભીતઃ પલાયન
 લોકાન્સર્વાન્નિર્ભયં નાધ્યગચ્છત્ ॥ ત્વ-
 ત્પાદાન્નં પ્રાપ્ય યદ્દૃષ્ટ્યાં દ્યસ્વસ્થઃ શે-
 તે મૃત્યુરસ્માદપૈતિ ॥ અર્થ- જેનો મરણધ-
 મ છે એવો જે મનુષ્ય તે મોતરૂપી સાપ થી બીહી
 ને બધ્ધા લોકમાં ભાગે છે દેવ છે તેને ભજે છે ઔ-
 પંધી કરે છે પણ નિર્ભયતાને પામતો નથી. તેથી
 ફરતાં ફરતાં તેને આપનું ચરણ કમલ મલ્યું છે
 તેથી તે આંઈ તો સુઈ રહ્યો છે. અને ભાગતો નથી.
 તેનું કારણ એ જે આંઈથી મોત ભાગી જાય છે
 એમ શ્રીશુકદેવજીના વચન છે. એ વિગેરે વચનો
 એ કરીને કાઢ અને યમાદિક ભગવદીય એટલે
 જેણે બધું ભગવાનને સમર્પણ કર્યું છે તેને બા-
 ધા કરતા નથી ત્યારે બીજા વિદ્ધ કરનારા વિ-
 નાયક વગેરે શું કરે? તેથી પહેલા કહેલા દૂષ-
 ò કંઈ નથી. કેમ કે 'શરણસ્થ સમુદ્ધારં' તેનો
 સારી રીતે ઉદ્ધાર કરે છે અને એક વાર જે શરણ
 આવે તેનો જેમ તેમ ઉદ્ધાર કરે છે એવા જે શ્રીકૃ-

૧ જે શરણમાં રહ્યો છે.

છે તે મહારા આશ્રય થાઓ. એળે કરીને ईश्वर
 છે તે બદ્ધાના માલક છે. તેના આગલ દીન ભાવ થ-
 વો જોડે. દીન ભાવથી કર્યું હોય તે ईश्वરને સંતુષ્ટક
 રવાનું કારણ છે. અને દશવૈ પશોઃ પ્રાણાઃ આત્મેકા
 દશ એ શ્રુતિ છે. તેથી પ્રાણની પેટે આસ્તોત્ર સર્વ
 સિદ્ધિ કરે છે. તેથી દશશ્લોકે કરીને વર્ણન કર્યું
 છે. અને અગ્યારમો શ્લોક આત્મારૂપી છે એટલે અક્ષ-
 ય ફલ વતાવનાર છે તેથી આસ્તોત્રનું ફલ વતાવે છે જે
 ॥ મૂલ શ્લોક ॥

કૃષ્ણાશ્રયમિદં સ્તોત્રં યઃ પઠેત્ કૃષ્ણસન્નિધૌ
 તસ્યાશ્રયોભવેત્કૃષ્ણ ઇતિશ્રીવલ્લભોઽબ્રવીત્
 અર્થ- આકૃષ્ણાશ્રય સ્તોત્ર કૃદ્મની સાન્નિધ્યમાં
 મળે તેને કૃષ્ણનો આશ્રય થાય. એમ શ્રીવલ્લભ આજ્ઞા
 કરે છે. કૃદ્મ છે તનો ચારે તરફથી આશ્રય થાય એટલે સે-
 વા થાય શ્રીધાતુ સેવામાં વરતે છે અથવા જેને શ્રી
 કૃષ્ણનો આશ્રય થાય અથવા જેણે કરીને કૃદ્માશ્ર-
 ય થાય એવું આસ્તોત્ર છે એટલે યથાર્થ વર્ણન કર-
 નાર છે. તેથી આસ્તોત્ર કૃષ્ણની પાસે અથવા કૃષ્ણ
 ને મલવા સારુ આસ્તોત્ર મળે તો કૃષ્ણનો આશ્રય થાય.

એવું ઇદં ઇટલે આ સ્તોત્ર છે તેથી આ સ્તોત્ર જેવો
 આશ્રય કરાવે છે તેવો બીજું કોઈ કરાવતું નથી એ-
 મ કહ્યાંથી બીજા સ્તોત્રના પાઠથી આ ફલ ન
 થાય તેનું કારણ એ જ આ સ્તોત્રથી જે અર્થનું
 જ્ઞાન થાય છે એવું બીજા સ્તોત્રથી નથી થાતું. શંકા
 કરે છે કે આના પાઠમાં મેહનત થોડી છે તેમાં એવડું
 મ્હોટું ફલ કેમ થાય. ત્યાંહાં કહે છે જે શ્રીવલ્લભ
 કહે છે તેથી એમ છે કાંકે શ્રીમહાપ્રભુજી છે તે ભગવ
 ત્સ્વરૂપ છે અને એમનું કાર્ય ઉદ્ધાર કરવાનું છે
 વાસ્તે આ ઉદ્ધાર સારુ આપનું કરેલું છે તેથી આ-
 માં અપ્રમાણતા નથી કેમકે ઉદ્ધાર કરવાનું આ-
 પનું કાર્ય છે. ભગવાન છે તે સત્યવચન વાળા છે
 તે પોતાનું વચન સ્વોટું પાડે નહીં. નારદજેવા મ-
 હાત્મા એ કહેલું તે હું તેમજ કરીશ એમ ભગવાને
 કહ્યું છે. શંકા કરે છે કે સત્પુરુષ ઉપર અનુગ્રહવા-
 લા છે તેથી નલકુબર અને મણિગ્રીવનો ઉદ્ધાર
 કર્યો. ત્યારે બદ્ધાના ઉદ્ધાર સારુ પ્રકટ્યા એવા જે
 શ્રીમહાપ્રભુજી તેમના કરવાથી અથવા તેમના

વચનથી ભગવાન શું શું નહીં કરે? તેથી શ્રી આ-
 ચાર્યજીની કૃપાથી બધું થાય છે. તેથી એમાં સં-
 દેહ નથી. આનંદે કરીને અને ભક્તીએ કરીને શ્રી
 મત્ પ્રભુ જે વિવુલનાથજી તેમના બે ચરણને ન-
 મસ્કાર કરીને અને જેની કૃષ્ણમાંજ પ્રીતિ છે તે-
 વા અમારા પિતા એવાજ અમારા કાકા તેમને ન-
 મસ્કાર કરીને કૃષ્ણાશ્રય જેનું નામ એવું જે આ
 સ્તોત્ર તેનો શ્રી ગોવિંદરાયજીના પુત્ર શ્રી કલ્યાણ-
 રાયજી જેમનું નામ તેમણે પ્રકાશ કર્યો છે તે
 સદ્બુદ્ધિવાળાઓને આનંદને પેદા કરનારો થાઓ.

શ્રીબ્રજરાયજીકૃત ટીકા ચતુઃશ્લોકીની.

॥ શ્લોક ॥

શ્રીમંદ્રાસરસામૃતાધિવિલસદ્ગોપી-
શપાદાંબુજદ્વંદ્વસ્નેહવિલાસદાનક-
રણેશ્રીપારિજાતોપમઃ॥સ્યૂર્જદ્વો-
પકદંબિનીવિલંસિતપ્રેમારવ્યવ-
ર્ત્માકરોદ્ભૂયાન્મેહદિસંતતંદુરિ-
તંહચ્છ્રીવિઠ્ઠલોવાલ્લભિઃ॥૧॥

અર્થ-સોભાયુક્ત રાસના રસરૂપી અમૃતનો સમુદ્ર તેમાં શોભાયમાન એવા ગોપીશના બે પાદાંબુજ તેના વિલાસના દાન કરવામાં પારિજાતના જેવા છે અને શોભાયમાન ગોપના સમૂહની સ્ત્રીઓ તેમાં શોભાયમાન જે પ્રેમનો માર્ગ જેમણે પ્રગટ કર્યો છે અને પાપ જેમણે દૂર કર્યા છે એવા શ્રીવલ્લભના પુત્ર તે મહારા પાપને દૂર કરનારા થાઓ. ભગવદીયોને ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ એ ચાર પુરુષાર્થ તે રૂપી ભગવાન જ છે. પોતાના માર્ગવર્તીઓ ઉપર કૃપા કરીને શ્રીઆચાર્યચરણ જે છે તે ચાર શ્લોકે કરીને એજ

ચાર પુરુષાર્થ છે એમ જણાવવા સારુ પ્રકાશ કરે છે.

॥ મૂલશ્લોક ॥

સર્વદા સર્વભાવેન ભજનીયો વ્રજા-
ધિપઃ ॥ સ્વસ્યાય મેવ ધર્મો હિનાન્યઃ
કાપિ કદાચ ન ॥ ૧ ॥

અર્થ-વધી વચ્ચે સર્વ ભાવે કરીને એટલે સર્વાત્મભાવે કરીને વ્રજના અધિપતિ એટલે વ્રજની અધિક રક્ષા કરનારા તેને ભજવા પોતાનો એજ ધર્મ છે. કોઈ ઠેકાણે કોઈ વચ્ચે પણ બીજો નથી. એ વાત યુક્ત છે. હવે જીવને સહજ દાસપણું છે. અને દાસનો ધર્મ છે કે સ્વામીની સેવા કરવી. 'હિ' એ શબ્દે કરીને એજ અર્થ ઘટે છે તેથીજ અમારા પ્રભુ ચરણો એ એટલે શ્રીગુસાંઈજી એ જીવની ઉત્પત્તિથીજ જીવોના પતિ શ્રીગોકુલનાથ તેમના ચરણકમલનું દાસપણું એજ પોતાનો ધર્મ છે એવો નિર્ણય વિદ્વન્મંડન ગ્રંથ માં કર્યો છે. સર્વદા પદે કરીને કાલાદિકનો નિયમ નથી. સદા ભજવા. ધર્મશાસ્ત્રાદિકમાં ધર્મ કરવામાં કાલાદિકનો નિયમ કહ્યો છે એણે કરીને ધર્મનું ફલ તે પણ

કાલાધીન છે. તેથી એનો કોઈ વચ્ચે ક્ષય થાય છે
અને આ ફલનો ક્ષય થાતો નથી તેથી સર્વદા કહ્યું
બહી જો ક્ષણ માત્ર પણ બીજો ધર્મ કરે તો અનન્ય-
પણું ભાંગી જાય ભગવાનને જીવના પતી પણાથી
વર્ણન કરેલા છે તે ઉપર પંચમ સ્કંધનો શ્લોક ॥

सर्वेपतिः स्यादकुतो भयः स्वयं समंततः
पाति भयातुरं जनं ॥ अर्थ-તે પતિ ગણાય
જેને કિયાંથી ભય ન હોય અને ચારે તરફથી ભ-
યાતુર જે જન છે તેની રક્ષા કરે. પતિવ્રતાનું ક્ષણ
માત્ર પણ બીજી જગાએ મન ચાલે તો એના પતિ-
વ્રતા પણાનો ભંગ થાય તેથી એમ પણ જણાવવા
સારુ સર્વદા ભજવા અને સર્વ ભાવે કરીને ભગ-
વાનને જાણવા. પિતા પુત્ર પતિ વગેરે સર્વ પ્રકારે
ભગવાનને જાણવા. જ્યાંહાં જ્યાંહાં જેવી લી-
લાં હોય ત્યાંહાં ત્યાંહાં તેવી ભાવના કરવી. અ-
થવા સર્વ ભાવે કરીને એટલે સ્ત્રી ભાવે કરીને
ભજવા. સર્વ પદ સ્ત્રીમાં જ લાગે છે. તેથી શ્રી ગો-
પીજનો એ કહ્યું છે. શ્લો. સંત્યજ્ય સર્વ વિષયાં

स्तवपादमूलं प्राप्ता भजस्वदुरवग्रहमा-
 त्यजास्मान् ॥ अर्थ- सर्व विषयोने छोडीने त-
 मारा चरणरूपी मूलने अमे पामीओ छंडए. ते-
 थी सर्व भाव ए स्त्रीभावछे. भगवानमां एज
 भाव कामनो छे. वली. सर्व भावे करीने एटलेश्री
 स्वामीनी आदिकनां कहेलां शृंगार वगेरे चिन्हो
 सहित भगवान्. भजवा योग्य छे. अथवा सर्व भा-
 वे करीने एटले प्रभु भावे करीने भजवा तेंथी
 श्री गुसाईजी ए आज्ञा करी के जो के भगवान
 स्त्रीना वेषवाला छे तो पण पुरुष जे एमने जोए
 छे तेमने एमना आगल उलटो स्त्रीभाव थई जाय
 छे. वळी श्रीमहाप्रभुजी ए आज्ञा करी छे के एमनुं
 दर्शन कस्याथी स्त्रीभाव थई जाय छे. बध्धाने ए-
 ज भावथी भजवुं योग्य छे ते उपर बृहद्वामनपु-
 राणमां ब्रह्माजी ए कह्युं छे. श्लोक ॥ स्त्रियो वा
 पुरुषो वापि भर्तृभावेन केशवं ॥ हृदि कृ-
 त्वा गतिं यांति श्रुतीनां नात्र संशयः ॥
 अर्थ- स्त्री होय अथवा पुरुष होय ते केशवने

પતિભાવે કરીને હૃદયમાં રાખે તો જે ગતિ શ્રુતિરૂ-
 પાઓને થઈ તે એ જીવને થાયે એમાં સંદેહ નથી
 અથવાં સર્વ શબ્દે કરીને ભગવામજ કહેવાય છે. સ-
 ર્વશબ્દની ભગવાનમાંજ શક્તિ છે. તેથી તેમની આ-
 ત્મરૂપી સ્વામીની ઓછે તેમને વિષે ભાવે કરીને એ-
 ટલે દાસી પાળાઈ કરીને પ્રભુ આગંતુ તેમની તેમ-
 ની કેવરાવેલી મનની વાત કહેવા રૂપી સામગ્રી
 સંપાદન કરવી. એવો ભાવનો માહેલો અભિપ્રાય
 છે. વ્રજાધિપ પદે કરીને પૂર્ણ પુરુષોત્તમ પાળુ જ-
 ણાવે છે. જેમ કૃપાઈ કરીને તેમને વિષે એટલે
 વ્રજવાસીઓને વિષે પોતાના પાળું પ્રકટ કરીને
 અને પોતાનામાં પાળ તેમના અધિપતિ પાળુ પ્રક-
 ટ કરીને રમે છે તેમજ સર્વાત્મ ભાવે કરીને ભજન ક-
 રે તો બધા એમા એમજ કરશે એ વ્રજાધિપનામે
 કરીને પ્રકાશ કરાય છે. એમનામાં પોતાના અધિ-
 પતિ પાળું છે તે તો શ્રીગોકુલના જનને રસદાનની
 ઇચ્છાથી દાવા શ્રીહસ્તે કરીને શ્રીગોવર્ધન પર્વત
 ધારણ કરવામાં આનંદ જેમને ઘણો થાય છે એ-

હું જેમનું હૃદય છે એવા શ્રીગોકુલનાથેજ કહ્યું છે. મ-
 ન્નાથં મત્પરિગ્રહં ॥ અર્થ-હું જેનો નાથ છું અને હું જ
 જેનું બધું કુટુંબાદિક છું અને શરીર વિગેરે છું' इत्यादि
 વાક્યો કરીને પોતાના સ્વામી પણું ભગવાનનું
 મનમાં લાવીને ભજવા, જીવને ભગવાનના અંશ
 પણા કરીને 'एजं धर्मं' બીજો નથી તે ઉપર
 વાક્ય. यो यदंशः सतं भजेत् ॥ અર્થ-જે જેનો
 અંશ હોય તે તેને ભજે. એને જ્યારે સ્વધર્મ કહ્યો
 ત્યારે બીજો ધર્મ કરે તો બાધક પણું છે તેથી દેવકી-
 ના ભાગ્યના ઉદયાચલ તેના મૂષણ તેમણે શ્રી
 ગીતાજીમાં કહ્યું છે ॥ શ્લોક ॥ स्वधर्मे नि-
 धनं श्रेयः परधर्मो भयावहः ॥ અર્થ-સ્વ-
 ધર્મને વિષે જે મરીજવું એ કલ્યાણરૂપ છે. પર
 ધર્મ છે તે મર્યાદા કરે છે. આને સ્વધર્મ કહ્યા-
 થી બીજા ઠેકાણે સ્વધર્મ નથી એ સિદ્ધજ છે તો
 પણ અન્ય (એટલે બીજો) નહીં એમ કહ્યું ત્યાંહાં
 તેના તેના ધર્મશાસ્ત્રાદિક બીજાં ઠેકાણા તેમાં
 સ્વધર્મ પદ કહ્યું છે તેને સાંભળીને પણ ચિત્તમાં

बीजी रीते न विचारवुं एटले तेने पोतानो धर्म न जा
 एवो तेथी बहिर्मुख छे ते शरीरना धर्मने स्वधर्म
 गएछे पण भगवद् धर्मने स्वधर्म गएतानथी ते
 थी धर्मशास्त्र छे ते देहना धर्म सारुंज छे. तेथी
 भगवद् धर्मनुं एमां निरूपण नथी तेथी युधिष्ठि
 रे भीष्मपितामहने पुंछ्युं के बंध्या धर्मोमां पर
 मधर्म तमे केने मान्योछे त्यांरे भीष्मपिताम
 हे कश्युं के प्रभुना सहस्रनामनुं स्तोत्र अने भ-
 क्तिए करीने भगवाननुं सेवन ते परमधर्मप-
 एाथी कह्युंछे. शंका करेछे के देहवालाने ए कर
 वाज जोड़ए तेने बध्या प्रकारथी नाकां पाडोछो
 तांहां कहेछे के खरीवात देहना संबंधपणाए करीने
 करवा योग्यपणुं आवेछे. पणुं जो बीजी सृष्टि नी
 पेठे भक्तनो देह पंचमहा भूतनो होयतो. पण भक्त
 ने तो भगवच्चरणारविंदनी रजमांथी देह संपादान
 थयेलोछे. तेथी भजन एटले सेवा करवी एज धर्म
 छे. बीजो नही तेथी सर्व निर्दोष छे तेथी एबीजरी
 ते श्रीवराहजीए वराहपुराणमां कह्युंछे. श्लोक

અન્યેવકાચિત્સાસૃષ્ટિર્વિધાતુર્વ્યતિરેકિ-
 ણી॥ અર્થ-એ સૃષ્ટિ છે તે કોઈક અનિર્વચની અને
 વિધાતાની સૃષ્ટિથી જુદી છે તે ભગવાને પોતાની સે-
 વાવાસ્તે ઉત્પન્ન કરી છે. તેથી સેવા કરવી એજ ધર્મ છે.
 દેહના ધર્મમાં દેશાદિક સાધનો કહ્યા છે તે ધર્માભા-
 સ છે ધર્મ નથી. કેમકે તે પોતે દુર્બલ છે. બિજાની
 ગરજ પણ એથી જ છે તેથી આ ધર્મમાં એટલે સેવા-
 ધર્મમાં દેશાદિક સાધન નથી તેથી કહે છે કે કોઈ
 વસ્તુમાં અને કોઈ ઠેકાણે બીજો ધર્મ નથી આ ધર્-
 મીનો માર્ગ છે તેથી પ્રબલ છે. માટે ક્યાં એ પણ ક-
 રવો. દેશાદિકનો નિયમ નથી. દેશાદિકનું આ-
 ધિદૈવિક પણું ભગવાનજ સિદ્ધ કરે છે તેથી શ્રી
 મદ્ભાગવતમાં કહ્યું છે ॥ શ્લોક ॥ તીર્થીકુર્વતિ
 તીર્થાનિ સ્વાંતઃસ્થેન ગદાભૃતા ॥ અર્થ-પો-
 તાના હૃદયમાં ગદાના ધારણ કરનારા ભગવાન
 બિરાજે છે તેથી તીર્થીને ભગવદ્ભક્તો તીર્થરૂપ કરે-
 છે. આ ધર્મીનો માર્ગ છે તેથી પ્રબલ છે માટે કા-
 હે ત્યાંહાં થાઓ તો પણ એનું તિરોધાન થતું નથી

એટલે ફલવિનાનો થતો નથી. ધર્મી અને ધર્મનું એક
 પણું છે તેથી એને ધર્મ કહ્યો છે તેથી કોઈ ઠેકાણે
 અને કોઈ વસ્તુને બીજો ધર્મ એ સ્વધર્મ નહીં એ એનો
 અર્થ છે. ભક્તોને ધર્મરૂપી પણ ભગવાન જ છે. ભ-
 ક્તોને ધર્માદિક એટલે ધર્મ અર્થ કામ મોક્ષાદિક-
 માં મન જાય તો ત્યાં હાંથી. રવેંચીને ભગવાનને ધર્મ
 રૂપ જાણીને ભગવાન જ ભજવા લાયક છે. ધર્મે ક-
 રીને ઇષ્ટની સિદ્ધિ છે જેથી વેદમાં તેમજ પ્રતિપાદન
 કરાય છે. ધર્મે કરીને પાપની નિવૃત્તિ છે. કેમ કે
 જે પોતાનું ઇષ્ટ છે તેની પ્રાપ્તિમાં પ્રતિબંધક પણા-
 યે કરીને પાપ જ સંભલાય છે. ત્યાં હાં અંગ અને
 વિધિ સહિત કરે તો પાપ મટે છે. અને પાછો ધર્મ
 કલ્યા કરે. ત્યારે ફલની પ્રાપ્તિ થાય. એ ફલની
 પ્રાપ્તિ બહુ દૂર છે. કેમકે અંગ સહિત ધર્મ બનતો
 નથી “ અપિ સ્મર્યતે ” એ વ્યાસ સૂત્ર છે તેથી અ-
 ને શ્લોક ॥ યસ્ય સ્મૃત્યા ચ નામોક્ત્યા તપો
 યજ્ઞક્રિયાદિષુ ॥ ન્યૂનં સંપૂર્ણતાં યાતિ સ-
 દ્યો વંદેત મન્યુતમ્ ॥ અર્થ - જેનું સ્મરણ કલ્યા

થી અને નામ કહ્યાથી તપ, હોમ, યજ્ઞ અને ક્રિ-
 યાદિકમાં ન્યૂન હોય તે સંપૂર્ણપણાને પામેછે.
 તાંહાંસુધી ભગવાનના સ્મરણે કરીનેજ તાંહાં પૂ-
 ર્ણપણું થાયછે નહીતો શાસ્ત્રની વિધિછે તેથી
 કરવું માત્રજ છે. આ ભક્તિમાર્ગીય ધર્મમાં વેદમા-
 ર્ગીય વિધિજ નથી. તેથી ભજન જે છે તેને ભાવા-
 ત્મકપણાએ કરીને ફલપણું છે એનેજ ધર્મરૂપ-
 પણું કહ્યાથી ભજનાનંદજે છે તે અથવા તેથીજ
 ફલની પ્રાપ્તિ છે એ એનો ભાવ છે. તેથી કરીનેજ
 યદુકુલરૂપી અમૃતસમુદ્ર તેના ચંદ્રમા એ ક-
 હ્યું છે ॥ શ્લોક ॥ યે યથામાં પ્રપદ્યંતે તાંસ્ત-
 થૈવ ભજામ્યહં ॥ અર્થ - જે જેમ મને ભજેછે તે
 ને તેમજ હું ભજું છું. અને વિધિવિનાના જે ધ-
 ર્માદિક તેમને અસાધકપણું છે તે યોગી યાજ્ઞવ-
 લ્ક્યે કહ્યું છે. શ્લોક ॥ વિધિહીનં ભાવદુષ્ટં કૃ-
 તમશ્રદ્ધયાચયત્ ॥ તદ્દરંત્યસુરાસ્તસ્યસુ-
 મૂદસ્યાકૃતાત્મનઃ ॥ અર્થ - વિધિવિનાનું અને
 ભાવદુષ્ટ હોય અને અશ્રદ્ધાથી જે કર્યું હોય તે અ

ત્યંતમૂઢ અને એમાં મન જેણે નથી રોક્યું એવા
 કર્મના ફલને અસ્કર હરિજાયછે. વઢી ભક્તોને
 ભગવાનંજ ઇષ્ટછે તેની પ્રાપ્તિ બીજા ધર્મોએ કરી-
 ને નથી થાતી ત્યારે ભગવત્સેવા વિના ભગવત્પ્રા-
 પ્તિ નથી થાતી. ત્યારે ભગવાનના વિપ્રયોગનો તા-
 પ થાય. ત્યારે ભગવાંનની પ્રાંતી સારુ પણ ભગવા-
 નની સેવા કરવી તેજ ધર્મરૂપ છે. તેથી શ્રીશુ-
 કદેવંજીના વાણીરૂપી અમૃતસમુદ્ર જે શ્રીમદ્
 ભાગવત તેમાં કહ્યું છે. શ્લોક ॥ ભક્ત્યા સં-
 જાતયા ભક્ત્યા વિભ્રત્યુત્પુલકાંતનું ॥
 અર્થ- ભક્તિએ કરીને પેદા થયેલી ભક્તિ એ એક
 રીને શરીરમાં રોમાંચ થઈ આવે છે ॥ શ્લો. ભ-
 ક્ત્યા તુતોષ ભગવાન્ ગંજયૂથપાય ॥ અ-
 ર્થ- હાથીના ચૂથને પાલન કરનાર જે ગજેન્દ્ર તે
 ને ભક્તિથી કરીને ભગવાન્ પ્રસન્ન થાય છે. ॥
 શ્લો. ॥ પ્રીયતેઽમલયા ભક્ત્યા હરિરન્યા
 દ્વિડંબનમ્ ॥ અર્થ- નિર્મલ ભક્તિથી ભગવાન્
 પ્રસન્ન થાય છે. બીજા તો બધ્યા ચાલા છે. ॥ શ્લો.

भक्त्याहमेकयाग्राह्यःश्रद्धयात्माप्रियः
 सतां॥अर्थ-सत्पुरुषोने जे प्रिय अने सत्पुरु-
 षोनेज आत्मा एवो जे हुं ते श्रद्धाथीज एक भ-
 क्ती तेथीज जणाऊंछऊं॥श्लोक॥प्रतिष्ठया
 सार्वभौमंसद्गनाभुवनत्रयं॥पूजादिना
 ब्रह्मलोकं त्रिभिर्मत्साम्यतामियात्॥अर्थ-
 भगवाननी मूर्तिनी प्रतिष्ठाजो मंदिरमां करे तो
 पृथ्वीपति थाय अने मंदीर करावी आपे तो स्व-
 र्ग मृत्यु अने पातालनो पति थाय. अने पूजा-
 दिक जो करे तो ब्रह्मलोकने पामे अने त्रये क-
 रे तो भगवान् कहेछे के महारीबराबर एनु मा-
 हात्म्य थाय. एज रीते निष्कामपणाथी अने
 भक्तिपूर्वक जो करे तो मनेज पामे त्याहांसुंधी
 ए प्रसंगेकरीने एरीते हजारो वचनोथी पण भ-
 क्तिविनानां बीजां साधनोथी भगवानने पमा-
 तुं नथी. एवो निश्चय थायछे. त्याहांज स्वधर्म-
 नुं निरूपण करता एवा जे भगवान् तेमणे
 श्रीमान् उद्धवजी प्रति कह्युंछे. सर्वेषां मद्गु-

પાસનમ્ ॥ અર્થ- મહારું ઉપાસન કરવું તે ચા-
રે વર્ણનો ધર્મ છે ત્યાંહાંથી લઇને ॥ માં યઃ

સ્વધર્મેણ ભજેન્નિત્ય મનન્ય ભાક્ ॥

અર્થ- એ રીતે સ્વધર્મે કરીને અનન્યતાથી
નિત્ય મને ભજે ત્યાંહાં સુધીના પ્રસંગે કરીને
અનન્યપણાથી જે ભજન કરવું તેનેજ સ્વધર્મ
પણું છે તેથી ધર્મની ઇચ્છા કરીને મગવદી-
યોને બધ્ધા ધર્મરૂપી ભગવાનજ ભજવાલાય-
ક છે. તેનીજ સેવા કરવી એ એનું તાત્પર્ય છે. વલી
બીજા ધર્મોને ભગવાને જેવા જેવા અધિકારી
હોય તેના તેના કહ્યા છે. અને પોતાના ભજનના
બધાએ અધિકારી છે એમ કહ્યું છે તેથી બધ્ધા
પાપને શુદ્ધ કરે અને નિર્મલ વસ્તુ હોય તેને અ-
ધિકારપણુ માનવું જોડાવું. એવી વસ્તુ તો ભગ-
વદ્ ભજનજ છે તેથી ધર્મ એવુંજે પદ છે તે ભગ-
વદ્ ભજનનુંજ નામ છે. જેમ તેજવાલી જણાશ
અંધારામાં પણ દેખાય અને અંધારામાં દેખાય
નહી અને અજવાળામાંજ દેખાય તે વગર તેજવા-

લી જણસ, પણ તેજવાલી જણસ બધી વચ્ચે
 દેખાય તેમ આ સેવારૂપી ધર્મ છે તે તેજવાલો
 છે, અને જેમ ગંગાજીમાંથી આધિદૈવિક ગંગા-
 જી સંતાઈ ગયા હોય તો તે શુદ્ધ નથી કરતાં તેમ
 બીજા ધર્મમાં પણ છે. અને અગ્નિ જેમ ફલાણા
 ને બાળે અને ફલાણાને ન બાળે એમ નથી તેમ આ
 સેવારૂપી ધર્મ છે તે બધ્યાને શુદ્ધ કરે છે. અને
 આ ધર્મથી ભગવાન મળે છે. તેથી સેવામાંજ ધર્મ-
 નો અભિનિવેષ થાય છે અને તેમાં બધ્યાનો અધિ-
 કાર છે અને બીજા ધર્માદિકમાં જો ધર્માદિક પ-
 ણું હોય તો તેના ગમતા ફલરૂપી ભગવત્પ્રાપ્તિ
 પણ થાય અને બધ્યાનો અધિકાર પણ હોય.
 પણ તે વિના ત્યાંહાં ધર્મ એવું નામ છે તે ગોણ
 છે આ અર્થ ઘટે છે. સર્વના આત્મા જે ભગવાન
 તેમની સેવા એજ આત્માનો ધર્મ છે. બીજા બધ્યા
 દેહના ધર્મ છે. એ એનું તાત્પર્ય છે. અથવા એ અ-
 ર્થ ઘટે છે જે બીજાના સંબંધ રહિત એવા ભગવાન
 ના ભજનનેજ ધર્મ પણ છે જેથી ભગવાને પણ ક-

હું છે. શ્લોક ॥ ભક્ત્યાત્વનન્યયાશક્યઃ ॥
 અર્થ-અનન્ય ભક્તિ એ કરીને હું મલીશ કું છું
 શ્લોક ॥ અનન્યાશ્ચિંતયંતી માં યે જનાઃ
 પર્યુપાસતે ॥ તેષાં નિત્યાભિયુક્તાનાં યો
 ગક્ષેમં વહામ્યહમ્ ॥ અર્થ-જે અનન્ય એ
 ટલે ભગવાન વિના જેને બીજું ઇષ્ટ નથી તે
 ચારે તરફથી મહારું ચિંતવન કરતા કરતા
 મહારા સમીપમાં મહારો આશ્રય કરે છે એ
 વા જે છે તે નિત્ય મહારા સન્મુખ પાળા
 કરીને મહારે વિષે એકાગ્ર ચિત્તવાલા છે
 તેમનો યોગ જે પ્રાપ્તિ અને ક્ષેમ એટલે
 હોય તેની રક્ષા હું ચલાવું છું. ભક્તોને
 ભગવાનનું ભજનજ સ્વધર્મ છે તેથી સ્વધર્મ-
 પાળાથી ભગવાનજ સેવા કરવા લાયક છે
 પણ બીજા ધર્મમાં મન કંઈ ઘાલવું નહીં. એ
 એનું તાત્પર્ય છે એમ ભક્તને ધર્મરૂપી ભ-
 ગવાનજ છે એમ કહીને ભક્તને અર્થરૂપી
 પણ ભગવાનજ છે એમ આજ્ઞા કરે છે.

(૭૪)

મૂલશ્લોક

एवं सदास्म कर्तव्यं स्वयमेव
करिष्यति ॥ प्रभुः सर्व समर्थी
हि ततो निश्चिततां व्रजेत् ॥ २ ॥

અર્થ- એવી રીતે સદા કરવું એટલે પ્રભુ ભક્ત-
નો સારો અર્થ છે તેથી પોતેજ બધું કરશે
માટે નિશ્ચિંતપણાને પામવું. સદા એમ કરવું
જેમ આગલ કહે છે તેજ આજ્ઞા કરે છે. ભક્ત-
ના સ્વામી અને પશુપુત્રાદિ અર્થરૂપ પણ પ્ર-
ભુજ છે તેથી પોતેજ કરશે તે કારણ સારું નિ-
શ્ચિંતપણાને પામવું એમજ કરવું. અર્થ છે તે
સર્વદા છાનો રાખવા જેવો હોય છે અને તે બી-
જાની રક્ષા પણ કરે છે ત્યારે ભક્તના સારા
અર્થરૂપી પ્રભુ છે તેથી આપણે કરવાની જે
રક્ષા તે પોતેજ કરે છે એમ સદા નિશ્ચિંતપ-
ણાને પામવું. જેમ અર્થની રક્ષા સારું જીવ
પોતે યત્ન કરે છે કેમ કે તે જડ છે તેથી
આંડ પ્રભુનેજ અર્થ પણ કહ્યું છે. છાનો જે

અંશ છે અને રક્ષા કરવા લાયક છે તે ભાવ-
 રૂપી જે અર્થ તેની રક્ષા અને તે છાનો પ્રભુજ
 કરશે. પોતાને તો નિશ્ચિંતજ થવું તેથી શ્રી આચા-
 ર્યજીએ નવરત્નમાં કહ્યું છે. 'ચિંતા કાપિ નકાર્યા'
 इत्यादि वाक्योए करीने एम अर्थने छानो रा-
 ख्याथी निश्चितपणुं थायछे. तेम आंई अर्थ
 रूपी જે भाव तेने बहिर्मुखादिक जे चोरो तेथी
 भगवान पोतेज रक्षा करेछे. एमज छे. एरीते
 निश्चितपणाने पामवुं एम कहुं. जेम अर्थ
 छे तेने बद्धाथी बचावायछे. अने छानो रखा
 यछे तेम आ भावने पण अति गोप्यपणुं छे
 एम न कहुं. पण निश्चित थवानुं कहुं तेथी
 गोप्यपणुं जणाव्युं छे. अथवा प्रभु सर्वसमर्थ
 छे तेथी करवानुं पोतेज करશે सदा एम जा-
 एनीने निश्चितपणाने पामवुं जेम अर्थ करीने
 ज बધી सामग्री वगेरे थायछे तेम आंई पण
 प्रभु पोताने भोगववा लायक देह अने तेनी
 यौवनादिक सामग्री आदि प्रभुने उत्पन्न क-

री आपवानी जएश छे तेथी पोतेज करशे
 जेथी सर्व नामे करीने भक्तोनो बध्यो अर्थ
 पोतेज छे तेथी सदा निश्चितज थवुं ए तात्प-
 र्य छे तेथीज करीने रस समुद्रना सुधाकर जे
 चंद्रमा जे श्री गुसाईजी तेमणे रस सर्व स्वग्रंथ
 मां विनैव संमयक्रमं . ए वचनादिके क
 रीने निर्णय कर्योछे. एणे करीने अर्थना
 आधिदैविक रूप जे लक्ष्मी तेने पण दुःख-
 थी पण मळे नही एवो जे रस ते अर्थ करीने
 तो न मले एवो होयज पण भगवान् तो पो-
 तानाओमां ते पेदा करेछे तेथी भगवानज
 अमारा अर्थरूप छे एज बध्युं करशे एमजा
 एीनेज पहेला कहेला सर्व भावे करीने सदा
 भजन करवुं तेथी प्रभुपण सर्व समर्थ छे ते
 तेमज करशे ए एनुं तात्पर्य छे. शंका करे-
 छे के भला एम करवुं. ब्रजवर कुमारिका जे
 श्रीगोपीजनो तेमने योग्य छे. तेथी तेम-
 ने विषे घटेछे. तेविना बीजाने तो अयोग्यप-

एताथी केम एवो बोध करावेछे . तांहां कहेंछे
 जे खरीवात के एना योग्य जीवनथी पए
 सर्वात्म भावे करीने भजन ए रीतनुं करे तो
 भगवानना अनुग्रहे करीने एम थाय तेम
 भगवान करे एवं तात्पर्य छे तेथीज पुष्टिमा
 र्गरूपी कमल तेनां . सूर्यना जेवा जेमना च-
 रण छे एवा श्रीआचार्यजीए भ्रमरगीतना
 श्रीसुबोधिनीजीमां निर्णय कस्योछे के ते
 दुःखथी पए नमते एवंछे तोयपए तेनी
 आशाए करीने भजनज करवुं एम कह्युंछे ते-
 थी प्राप्ति जो नथाय तो आशाथी भजन क-
 रवुं एम न केहेत . त्यारे श्रीगोपीजनना प्रेम-
 ना कुमदना बंधु जे चंद्रमारूपी श्रीगुसांईजी
 तेमणे श्रीविद्वन्मंडन तथा रससर्वस्वग्रंथोमां
 लख्युं छे के सर्वात्म भावे करीने जो तेवुं भज-
 न करेतो भगवान पए अंगीकार करेज . श्लोक
 तस्मिन् घोषनितंबिनीत्वमचिरात्क-
 र्ताप्रियः प्रायशः ॥ अर्थ- जेमां एवं फल

આપવાની ઇચ્છા ભગવાન અનુગ્રહે કરીને કરે
 છે તેમાં વ્રજસ્ત્રીપણુ ભગવાન કરી દે છે તેથી
 એમના અનુગ્રહથી એમ થાય છે એ એનું તાત્પર્ય
 છે. તેથી જ કરીને ચતુરુલ રૂપી રત્ના કરના ચં
 દ્રમા એ શ્રીગીતાજીમાં કહ્યું છે. શ્લોક ॥ યેય-
 થામાં પ્રપદ્યંતે તાંસ્તથૈવ ભજામ્યહમ્ ॥ અ-
 ર્થ- જે મને જેમ ભજે તેને હું તેમ ભજું છું અ-
 થવા ભગવાનને કરવાનું જે વ્રજસુંદરીઓનું
 ભજન તે આપણને દર્શન આપવા સારુ ભ-
 ગવાન કરશે તેથી સદા નિશ્ચિંત પાળાને પા-
 મવું તે પ્રકારની ભગવાનની લીલા તેના દર્શ-
 ન સારુ ચિંતા ન કરવી. પ્રભુ પોતાના મનથી
 કરશે એ એનું તાત્પર્ય છે એ વાત પ્રસિદ્ધ છે જેથી
 પ્રભુજી દુર્વાસા પ્રતી એવી આજ્ઞા કરી છે : શ્લોક
 અહં ભક્તપરાધીનો હ્યસ્વતંત્ર ઇવ દ્વિજ ॥
 અર્થ- હે દ્વિજ હું ભક્તને પરાધીન છું. અસ્વ-
 તંત્રની પેઠે તેથી ભક્તના આધીન પાળા એ કરી-
 ને ભક્તના મનને ગમતું કરવું તે પોતાની મેઠે

સિદ્ધ છે નિશ્ચય કરીને એમ છે એ અર્થ ઘટે છે
 જેથી કરીને કહ્યું છે. શ્લોક ॥ સંત્યજ્ય સ-
 વ્વવિષયાં સ્તવ પાદમૂલં પ્રાપ્તાઃ ॥ અર્થ-
 સર્વ વિષયને છોડીને તમારા ચરણમૂલને અ-
 મે પામીઓ છૂદ્દુ એ એ શ્લોક પ્રમાણે જે ભગ-
 વાન સારુ બધાને છોડે છે તેનો મનોરથ ભગ-
 વાન પૂર્ણ કરે છે તેથી જ ભગવાને જ કહ્યું છે.
 શ્લોક ॥ યે ત્યક્તલોકધર્માશ્ચ મદર્થે
 તાન્ વિભર્મ્ય હમ્ ॥ અર્થ- મહારા સારુ
 જેમણે લોક અને ધર્મ છોડ્યાં છે તેનું ભરણ
 પોષણ હું કરું છું. એણે કરીને ભગવાન ભરણ
 કરે છે એમ કહ્યાથી જેમ ભક્તને પોતાની લી-
 લાનું દર્શન થાય તેમ જ કરીને સ્વરૂપાનંદા-
 ત્મક પોતાની લીલામાં પોતાને વિષે જ ભગવા-
 ન સ્થાપન કરે છે એ એનું તાત્પર્ય છે. અર્થે ક-
 રીને જ પોતાને જે મનોરથ હોય તે પુરો થાય છે
 નહીં તો જલના તરંગની પેઠે ઉત્પન્ન થયેલા જે
 મનોરથ તેની પૂર્ણતા ન થાય. તેમ આંઈ પ્રભુના

ચરણની સેવા કરીનેજ ભક્તના મનોરથની
 પૂર્તિ સદા થાય છે તેથી ભક્તોને અર્થરૂપી ભ-
 ગવાનજ છે તેનીજ સેવા કરવી એ એનું તાત્પ-
 ર્ય છે જેમ અર્થ વિના લૌકિક રમણાદિક અ-
 ને લૌકિક ભોગ પણ નથી સિદ્ધ થતા. તેમ
 આંદ્ર અર્થનું આધિદૈવિક જે લક્ષ્મી તેના
 પ્રવેશ વિના ભગવાનનું રમણ અને ભોગ
 નથી ઘટતા એવાતની જે સંપત્તિ તે પણ
 પોતાની સેવા કરીને પ્રસન્ન થયા એવા જે
 ભગવાન તે કરશેજ. તે શ્રીમાનુ જે ભગવા-
 ન તેના અનુગ્રહે કરીને તેની પ્રાપ્તિ થાય તે
 થી રમણ અને ભોગ બે ઘટે છે. ભગવાનની
 આજ્ઞા કરીનેજ ભગવાનજ એક જોનું શર-
 ણ છે એવી લક્ષ્મી તેની પ્રાપ્તિ થાય છે તેથી
 ભગવાનજ અર્થરૂપ છે એજ વાત શ્રીગોકુ-
 લનાથ જે ભગવાન તેમની વાણીના અધિપ-
 તી શ્રીમાન એવા અમારા પ્રાણેશ્વર જે શ્રીઆ-
 ચાર્યજી તેમણે ફલ પ્રકરણના શ્રી સુબોધિ-

નીજીમાં બધી જગાએ ભગવદઆજ્ઞાએ કરીને
 આધિદૈવિક લક્ષ્મીએ પ્રવેશ કર્યો છે એમ ક
 હું છે. આ અર્થ બહુ જ છાનો રાખવાલાયક
 છે તેથી સર્વ સમર્થ એ પદે કરીને પરોક્ષપણાથી
 ગુપ્તપણાએ કરીને શ્રીમહાપ્રભુજીએ પ્રકટ ક
 ર્યો છે. તેથી કેટલુંક લખિયે. માટે એમના ચ-
 રણ કમલના મકરંદના પાનથી જે માતા થયા
 છે તેમના હૃદયમાં પ્રભુના મુખચંદ્રના ઉદયે ક
 રીને પોતાના મનથી ભાવસમુદ્રની લહેરનો પ્ર
 કાર થશે એ એનું તાત્પર્ય છે એમ ભક્તના અ-
 ર્થરૂપી ભગવાનનું વર્ણન કરીને ભક્તના કા-
 મરૂપી ભગવાનનું વર્ણન કરે છે.

॥ મૂલ શ્લોક. ॥

यदि श्रीगोकुलाधीशो धृतः स-
 र्वात्मना हृदि ॥ ततः किमपरं ब्रू-
 हि लौकिकैर्वैदिकैरपि ॥ ३ ॥

અર્થ- જો ગોકુલાધીશને સર્વ પ્રકારથી હૃ-
 દયમાં રાખ્યા તેથી લૌકિક અને વૈદિકમાં

શું બીજું બાકી છે તે તું કહે. એમ અંતઃકરણ
 ને આજ્ઞા કરે છે. શ્રી ગોકુલાધીશ જે છે તે સર્વ
 પ્રકારથી હૃદયમાં રાખ્યા તો લૌકિક સુખો-
 ણ કરીને અને વેદના ફલોણ કરીને શું બીજું
 છે તે તું કહે બીજું કાંઈ પણ નથી એ એનો અ-
 ર્થ છે. એમ પોતાના મનનેજ સાક્ષી કરીને કહે-
 છે. યદિ એટલે જો એપદે કરીને કોઈક જે
 પરમ ભાગ્યવાળો હોય અને જેણે પુણ્ય ઘણું
 કર્યું હોય તેને પણ શ્રીકુમારિકાના જેવો ભા-
 વ થાય છે એણે કરીને ભાવને દુર્લભપણું જ-
 ણાવે છે. ગોકુલાધીશ એવા નામે કરીને ભગ-
 વાનનું ભક્તાધીનપણું જણાવે છે તેથી કરી-
 નેજ પોતાના સ્વામી જેમને ભગવાન છે એવા
 ઇંદ્રાદિકોણ પણ શ્રીગોપીજનોના પતિપ્રણા-
 યે કરીને અભિષેક કર્યો. ભગવાનના મનના
 વિચારના જ્ઞાને કરીને એજ વાત કહી છે.
 શ્લોક ॥ ઇતિ ગોગોકુલપતિં ગોવિંદમ-
 ભિષિચ્ચસઃ ॥ અર્થ- તેથીજ ગો તે ગાઈ-

ઓ અને ગોકુલના પતિ જે ગોવિંદ તેનો અ-
 ભિષેક ઇંદ્રે કરીને એ વચનમાં ગાઈઓ અને
 ગોકુલે કહ્યાર્થી ગોપીઓ અને ગોપો અને ગા-
 ઇઓ પણ કહેવાય છે એ એનું તાત્પર્ય છે. તેણે
 કરીને તેમના બધ્ધાના ભગવાન પતિ છે એટ-
 લે અતિ રસિક છે અને ગોપીઓ આદિ પ્રેમર-
 સને જાણનારા છે નહીં તો પૂર્ણ પુરુષોત્તમ છે તે
 કેમ ગોપી (જે પશુ તુલ્ય) હોય તેનું પોતે અ-
 ધિપતિ પણ અંગીકાર કરે. કેવલ પ્રેમથી-
 જ અંગીકાર કર્યો છે તે જો હૃદયમાં પુરુષો-
 ત્તમના લાયક ભાવે કરીને ધારણ કર્યો
 હોય તો તેમજ અંગીકાર કરે એ ગોકુલા-
 ધીશ નામે કરીને જણાવે છે. સર્વાત્મનાં એટ-
 લે સર્વ પ્રકારથી અને સર્વ ભાવે કરીને એટલે
 કામ ભાવે કરીને આંઈ સર્વાત્મના પદ છે તે કા-
 મ ભાવનો અર્થ બતાવે છે. જેમ વ્રજના ભાગ્યરૂ-
 પી શ્રી ગોપીજનોને સર્વાત્મ ભાવ જે છે તે કા-
 મ ભાવ રૂપીજ છે. તેથી જ શ્રીમદ્ ભાગવત

માં કહ્યું છે. ગોપ્યઃ કામાત્ એટલે ગોપી
 ઓ કામે કરીને પામીઓ છે તેથી આ જે
 શ્રી આચાર્યજીનો પ્રકટ કરેલો પુષ્ટિમાર્ગ તે
 માં તેવા ફલનીજ પ્રાપ્તિ કહેવાય છે એજ ભા-
 વનો ઉપદેશ કરાય છે. કોંડન્યો ગોપિકાઃ પ્રો-
 ક્તા ગુરવઃ સાધનં ચતત્ એ વચને કરીને સં-
 ન્યાસ નિર્ણય ગ્રંથમાં સ્વામિનીઓજ ગુરુ છે
 એમ શ્રી આચાર્યજીએ આજ્ઞા કરી છેઃ સર્વાત્મા
 ના એટલે કામભાવ એ એનું તાત્પર્ય છે. આ
 ને અત્યંત ગોપ્ય પાળું છે તેથી સ્પષ્ટ પાળાએ ન-
 થી કહ્યું એવા પ્રકારથી જો પોતે ધારણ
 કર્યા પોતે ધારણ કર્યા એમ કહ્યાથી
 બલાત્કારે કરીને ધારણ કર્યા તે ઉપર
 શ્રી ભાગવતનું વચન. શ્લોક. મૈવં વિભો
 હૃતિ ભવાન્ ગદિતું નૃશંસં ॥ અર્થ- હે
 સમર્થ એવું ક્રૂર વચન આપ કહેવા લાયક
 નથી એ શ્રી ભાગવતના વચનના પ્રકારે ક-
 રીને બલાત્કારે કરીને ધારણ કર્યા એ

નું તાત્પર્ય છે. તો લૌકિક એટલે પતિ અને
 વૈદિક એટલે સ્વર્ગાદિક અથવા પુત્રાદિક
 એમણે કરીને બીજું શું? કાંઈ નહીં એ એનો
 અર્થ છે. તેથી કરીને લૌકિક અને વેદના
 બધા કર્મોનો ત્યાગ કરીને કામ ભાવે કરીને
 ભજન બ્રજના નાથ તેમનાં પ્રાણવહ્નિ ભજે શ્રી
 ગોપીજન તેમણે જ કહ્યું છે. શ્લોક ॥ સંત્યજ્ય
 સર્વવિષયાંસ્તવપાદમૂલં પ્રાપ્તાઃ ॥ અર્થ:-
 બધા વિષય છોડીને તમારા ચરણ મૂલમાં
 અમે આવીઓ છઈએ ॥ શ્લોક ॥ પતિસુતા
 દિભિરાર્તિદૈઃ કિં ॥ અર્થ- દુઃસ્વદેનારા જે
 પતિ સુતાદિક તેમણે કરીને શું એમ લૌકિક
 વૈદિક ત્યાગ કરીને પછે ભજન સારું કહ્યું.
 શ્લોક ॥ તન્નોનિધેહિ કરપંકજમાર્તે
 બન્ધો તપ્તસ્તનેષુ ચ શિરસ્સુ ચ કિંકરી
 ણાં ॥ અર્થ- તેથી કરીને હે આર્તબંધુ એટલે દુઃ
 સ્વિયાનાસગા તાપે કરીને તપ્યા એવાં જે સ્તનો
 અને દાસીઓના મસ્તકો તેમના ઉપર આપ
 ના હસ્તક મલને મુકો.

इत्यादिके करीने कह्युंछे अने भगवाने પણ
 तेमज अंगीकार करेलोछे. तेथी ए जणायछे
 के आ भावछे ते प्रबल छे तेथी आधीबीजुं
 कांईश्रेष्ठ नथी ए एनुं तात्पर्य छे. तु कंई जा-
 एतोही तो कहे. अथवा गोकुलनाअधीश
 ते पहला कहेला काम भावे करीने बधी इंद्रि-
 योनो आधार जे मन तेमां राख्या तो लौ-
 किक पातिए करीने शुं? कंईज नही आंई आ
 तात्पर्य छे जो भगवान हृदयमां राख्या तो
 बधी इंद्रियो भगवानमां तत्पर थायछे. त्या-
 रेज जन्मनुं अने इंद्रियनुं सफलपणुं थाय
 तेथी ब्रजना वरने वरवालायक श्री गोपी-
 जनोए कह्युं छे. ॥ अक्षयवतां फलमिदं
 न परं विदाम ॥ अर्थ- इंद्रियवालानुं फल
 बीजुं अमे जाणतीओ नथी. एम आ श्लोकमां
 कह्युंछे. वली श्री उद्धवजीए પણ कह्युंछे. श्लो-
 किंब्रह्मजन्मभिरनंतकथारसस्य ॥ अर्थ-
 जेने अनंतनी कथानो रस होय तेने ब्राम्हण

નાં જન્મોએ કરીને શું એ રીતે શ્રીગોપીજનનો
 ભાવ બતાવ્યાથી બીજાના જન્મને નિષ્ફલપ
 ણું કહ્યું છે. તેથી એ રીતે જો પ્રભુનું ધારણ
 કર્યું તો લૌકિક પતિથી શું ? કંઈજ નથી એ-
 મ એનું તાત્પર્ય છે વેદમાં કહેલા જે લૌકિક
 પતિ તેમણે કરીને શું ? આઈ એમ છે જે વેદ-
 માં પતિભજને કરીને મોક્ષ થાય એમ કહ્યું
 છે તેનો જેને દેહ અને ઇન્દ્રિય મલેલા
 છે તેવા જીવોને અયોગ્ય છે તેથીજ શ્રીઆ-
 ચાર્યજીએ આજ્ઞા કરી છે જે ઇન્દ્રિયવાલાનું તો
 પુરુષોત્તમની પ્રાપ્તિ એજ ફલ છે. બીજી રી-
 તે મોક્ષ પણ નથી જેમ સદા અંધારામાં રહે-
 વું એ કંઈ આંધવાલાનું ફલ નથી એમ મો-
 ક્ષ પણ ઇન્દ્રિયાદિક સહિત જે જીવો છે તેમનું
 ફલ સર્વથા નથી તેથી પતિ વગેરેથી શું તે
 તું કહે કંઈજ નથી એમ પૂર્વ પક્ષી પ્રતી કહે છે.
 બીજું પણ એમને પતિ વગેરેથી કંઈ છે તે તું
 જાણતો હોતો કહે. કંઈજ નથી શંકા કરે છે

મલા ભગવાન ન મલતા હોય તે વરવતમાં
 લૌકિકમાંજ સંબંધ છે અને કામ તો બલવા-
 ન છે ત્યારે કોઈ વરવત એમને વિષે મન ચાલે ત્યા-
 રે કસ્યું તે પણ ન કસ્યું થઈ જાય તેથી વેદાનુ-
 સારે કરીનેજ કરવું બહુ સારું છે. એમ કહે ત્યાંહાં
 કહે છે કે નહીં ભગવાનમાં રાખેલું જે મન છે
 તેની આસક્તિ બીજે ઠેકાણે ઘટતી નથી. તે-
 થી શ્રીબ્રજકુમારીના કામપૂર્ણ કરનાર જે કલ્પ
 વૃક્ષ જે શ્રીનંદરાજકુમાર તેમણેજ કહ્યું છે.
 શ્લો॥ નમર્યાવેશિત ધિયાં કામઃ કા-
 માય કલ્પંતે ॥ અર્થ મહારે વિષે જેમણે બુ-
 દ્ધિનો આવેશ કસ્યો છે તેમનો કામ કઈ કા-
 મ ગણાતો નથી અને સેકેલાં અને ઉકેલેલાં અ-
 ન્ન બીજ વાવવાના કામમાં આવતા નથી.
 અથવા લૌકિક જે જોવાના તથા સાંભ-
 લવાવગેરેના ગુણો છે તેમણે કરીને પણ સ-
 ર્વ પ્રકારે કરીને કામ ભાવ થાય તો પણ
 બ્રજની જે પૂર્વદિશા તેને શોભાયમાન

કરનાર જેમના મુરવચ્ચંદ્રો છે એવાશ્રીગોપીજનો
 એ કહ્યું છે. શ્લોક ॥ ચૂત પ્રવાલબર્હસ્તબકોત્પ
 લાજ્જામાલાનુપૃક્તપરિધાનવિચિત્રવેષો. અ-
 ર્થ આંબાના પલ્લવના અને મોરની ચંદ્રકાના
 ગુચ્છા અને પોરણાના ફૂલની માલા તે સહિત અ-
 ને પીતાંબર સહિત છે વિચિત્ર પ્રકારનો વેષ જે-
 મનો. એ શ્લોકમાં કહેલા ગુણો સહિત શ્રીગો-
 કુલાંધીશને હૃદયમાં રાખ્યા તે ઉપરાંત બીજું શું
 કઈજ નહીં. એ એનું તાત્પર્ય છે એમ બધા પ્રકારે
 થી પણ કામ ભાવે કરીને પ્રભુનીજ સેવા ક-
 રવી એ એનું તાત્પર્ય છે એમ કામ ભાવનું સ્વરૂપ
 કહીને મોક્ષનું સ્વરૂપ કહે છે.

મૂલશ્લોક :

તતઃ સર્વાભિનાશશ્ચ દ્રોકુલેશ્વરપા-
 દયોઃ ॥ સ્મરણં ભજનં ચાપિ ન સ્યા-
 જ્યમિતિ મેમતિઃ ॥ ૪ ॥

અર્થ - તેથી સર્વ પ્રકારથી ગોકુલેશ્વરના બે ચ-
 રણોનું સ્મરણ અને ભજન તે છોડવું નહીં એ.

વી મહારી મતિ છે. વઢી સર્વાત્મભાવે કરીને
 સદા ગોકુલેશ્વરના ચરણોનું સ્મરણ તેમજ ભજ-
 ન પણ ન છોડવું એવી મહારી બુદ્ધિ છે આનો અભિ-
 પ્રાય આ છે કે કામભાવે કરીને ભગવાનનો સં-
 બંધ થયા પછે તે સંબંધના સ્વભાવે કરીને બરાવ-
 રી અને વગર સાવધાન પણાથી માનાદિક થઈને
 ભગવાનનો દોષ જણાય તો સર્વ પ્રકારનો ભાવ
 જતો રહે તેથી સર્વાત્મ ભાવે કરીને ભજન કરવું
 એ એનું તાત્પર્ય છે. સદા એમ કહ્યું તેથી એકક્ષ-
 ણ માત્ર પણ તેવિના આસ્કરાવેષ થાય. એ ગો-
 કુલેશ્વર એનામે કરીને જણાવાય છે. જેમ ગોકુ-
 લવાસી ઓનાં સર્વાત્મ ભાવે કરીને શરણાગતીથી
 પ્રસન્ન થયા અને ચાતુર્ય વગેરે વિનાના ઓને વિ-
 ષે પણ પોતાના સ્વામી પણાનો અંગીકાર કર્યો
 તેમ તેને પણ કરશે એરીતે ધ્વનિ નિકળે છે.
 ચરણ બે કહ્યા એણે કરીને શ્રી સ્વામિની જી
 ના ચરણ સહિત પાણું જણાવે છે. સ્મરણ એવું
 પદ કહ્યું છે એણે કરીને સ્મરણ છે તે ચિત્તનો-

ધર્મ છે તેથી ભગવાનના વિપ્રયોગ સમયમાં સ્મરણ કરવું એ એનું તાત્પર્ય છે. નહીં તો ભગવાનનો વિપ્રયોગ છે તે બહુ તીરવો છે તેથી જીવાય જ નહીં એ એનું તાત્પર્ય છે. ભજન જે સેવા તે પણ સ્મરણની રીતેજ કરવી એ એનું તાત્પર્ય છે. એ એમા કહ્યો છે તેણે કરીને ભજન જ કરવું તે ચિત્ત સહિત કરવું એ એનું તાત્પર્ય છે. અપિ શબ્દે કરીને ભગવાન ભજો અથવા મભજો તો પણ પોતાને એટલે જીવને તો ભજવાજ. તેથી શ્રી ગોકુલાધીશના પ્રીતિના માર્ગરૂપી કમલના સૂર્ય જેવા જેમના ચરણ કમલ છે એવા શ્રી ગુસાઈજી એ કહ્યું છે ॥ મારણે વરણે વાપિ દાસીનાં ના પ્રભુર્ગતિઃ ॥ અર્થ - મારે અથવા અંગીકાર કરે પણ દાસીને પ્રભુવિના બીજી ગતિ નથી. આજ અર્થ પોતાને ન છોડવો. એ રીતે પોતાનો ત્યાગ ન કરવાનું કહ્યાથી અર્થ જણાવ્યો એ એનું તાત્પર્ય છે. મહારી મતિ એ રીતે પોતાની મતિ કહ્યાથી પોતાનો અનુભવ દેખાડ્યો

છે. ભક્તિમાર્ગમાં ભક્તિજ પરમ પુરુષાર્થ છે.
 મોક્ષથી અધિકપણું તો ભક્તિને સિદ્ધજ છે.
 તેથી પુષ્ટિમાર્ગમાં મોક્ષપણું તો ભક્તિને સિ-
 દ્ધજ છે. તેથી પુષ્ટિમાર્ગમાં મોક્ષ પણું ભજનને
 જ છે. તેથી ભજનજ વર્ણન કર્યું છે. ભક્તિને
 મોક્ષથી અધિક પણું છે તે તો શ્રીભાગવત-
 માં ઘણી તરેહથી કહ્યું છે. તેથી સારૂપ્ય ય-
 હાંથી આરંભ કરીને વિનામત્ સેવન જના યહાં
 સુધી અને સ્વર્ગાપવર્ગ નરકેષ્વપિ તુલ્યાર્થદર્શિ-
 નઃ તે પણ અને વીક્ષ્યાલકાન્ યહાંથી આરં-
 ભ કરીને ભવામદાસ્ય ત્યાંહા સુધીના શ્લોકો
 એ કરીને ભજનજ નિરૂપણ કર્યું છે. તેથી ભ-
 જન એટલે સેવા તેજ મોક્ષથી વધારે છે તેથી ભ-
 ગવાનની સેવા કરવી એ એનું તાત્પર્ય છે. મોક્ષ-
 ના નિરૂપણમાં ભજનને વિષે આજીવને પોતા-
 ને સ્મરણ અને ભજનનો ત્યાગ ન કરવો એમ ક-
 હાથી પહેલા કહેલા ધર્મ અર્થ અને કામ તે
 કરવાથી ભગવાન પોતાના વશમાં થાય છે. એમ

જણાવાય છે. એ એનું તાત્પર્ય છે. એ રીતે મોક્ષ
 નું સ્વરૂપ વર્ણન કર્યું તેથી અને પોતાની મતિ
 પણ કૈદ્યાથી પોતાના ઓને તો એમજ કરવું
 જોડે એ એનું તાત્પર્ય જણાવ્યું એ રીતે શ્રી ગો-
 કુલાધીશ તેમની વાણીના અધીશના મુખથી
 નિકળેલું એવું પોતાના માર્ગના ધર્મ અર્થ કામ
 અને મોક્ષ તેમનું અદ્ભુત સ્વરૂપ એમના ચર-
 ણ કમલની કૃપા એ કરીને જેવી મહારી બુદ્ધિ
 છે તે પ્રમાણે મેં ટીકા કરી તેણે કરીને શ્રી આ-
 ચાર્યજી પોતાનો જાણીને મહારા ઉપર કૃપાક-
 રો. જેમના ચરણ કમલના મરંદની જે પંક્તિ
 તેનો ભાવતે મુક્તિને તુચ્છ કરે છે તેના ચરણ-
 કમલની જે રેણું તે મને પ્રસન્ન થાઓ. શ્રી વિ-
 ઠ્ઠલના ચરણ કમલની રેણુની સારી રીતે આ-
 કાંક્ષા કરનારો જે હું તેણે પોતાના શ્રી આ-
 ચાર્યજીની કહેલી જે ચતુઃશ્લોકી તેનો મ-
 હારી બુદ્ધિ પ્રમાણે નિર્ણય કર્યો એ રીતે શ્રી
 માન એવી જે વ્રજની સ્ત્રિયો તેના પ્રાણેશ તે

ना चरणकमलरूपी पुष्टिमार्गना चकोरना
 नेत्रने आनंद आपनारा एटले चंद्रमारूपी
 श्री बल्लभाचार्यजीए कहेली चतुःश्लोकी ते-
 नी टीका भाव रस आपनारी श्री ब्रजरायजी
 नी करेली संपूर्ण थई.

દશ લીલાનો અર્થ.

- ૧ સર્ગ- એટલે પંચમહાભૂતનો અને તેની તનમાત્રાઓ અને ઇન્દ્રિયો અને બુદ્ધિ તેનું જે જન્મ તેનું નામ સર્ગ.
- ૨ વિસર્ગ- એટલે ગુણની વિષમતાથી બ્રહ્મથી દેહ સહિત જે જીવની સૃષ્ટિ તે વિસર્ગ.
- ૩ સ્થાન- એટલે વૈકુંઠ ભગવાન જે છે તેમના વિજયરૂપી જે સપ્તદ્વીપના રાજાઓની મર્યાદાબાંધી તે સ્થાન.
- ૪ પોષણ- ભગવાનનો અનુગ્રહ જે છે તેનું નામ પોષણ અપુષ્ટિ.
- ૫ મન્વંતર- એટલે સત્પુરુષોનો ધર્મ.
- ૬ ઋતિ- એટલે પહેલા જન્મના કર્મની જે વાસના તેનું નામ ઋતિ.
- ૭ ઈશાનુકથા- ઈશ જે ભગવાન તેમની પછવાડે જે ચાલનારા તેમની કથા.
- ૮ નિરોધ- એટલે પોતાની શક્તિની સાથે ભગવાનનું ક્રીડારૂપી શયન તે નિરોધ.
- ૯ મુક્તિ- એટલે બીજી રીતનું રૂપ છોડીને પોતાના રૂપથી રહેવું.
- ૧૦ આશ્રય- ભગવાનને વિષે. એક થઈને રહેવું.

કઠણ શબ્દના અર્થ.

પરિચય- એટલે- વ્યવહાર.	શોષ- બાકી.
સ્વેચ્છે- નિકળેછે.	વિશેષ્ય- જેના ગુણ વિશેષણ
અસાધકપણું- નહીં સિદ્ધ કરનારપણું.	બતાવે તે.
હેતુનિષ્ઠ- હેતુથી કલ્પના કરનારો.	અભિનિવેષ- પ્રવેશ.
અવ્રતયોગી- વ્રત જે નહીં તેવા વ્રતવાલો.	અન્વિત- જોડાયેલો.
	ગોપ્યપણું- છાનાપણું.
	આલિંગન- બાથ મીડવી.

(९६)
शुद्धिपत्रम्.

पृष्ठ	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध.
७	७	अहोरात्रेण	ह्यहोरात्रेण
८	४	यत्र कीर्त्तनेनैव	यत्र संकीर्त्तनेनैव
१५	१०	जलौकसा	जलौकसां
१६	१६	हे अजित ते त्रैलोक्यमां	हे अजित, त्रैलोक्यमां
२१	३	उद्धार करुं छऊं.	हुं उद्धार करुं छऊं.
२३	१	करिये नहीं	करिये के नहीं
२३	९	सारु	पुण्य
२६	१७	मिवापगाः	मिवापगा
२८	३	स्नाननी	स्थाननी
३०	८	तेनो	तेनी
४६	११	भगवाननी	भगवाननो
४८	८	विरोच नथी	विरोध नथी
५२	१५	दद्याम्येतद्	ददाम्येतद्
५२	१४	तवास्मिइति	तवास्मीतिच
५२	१९	न्वित्तःमिमं	न्वित्तमिमं
५६	१४	तनो	तेनो
५९	५	स्पूज्जो	स्फूज्जो
६९	१६	रन्या	रन्य
८७	१६	कईज	कईज

